

Poština plačana v gotovini.

LJUBLJANSKI ZVON

—
*Mesečnik
za književnost
in prosveto*



XLII. LETNIK 1922 10. ŠTEVILKA

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebina oktoberskega zvezka:

1. E. Rostand = Oton Župančič: Roksanin poljub. (Konec.)	577
2. † Dragotin Kette: Čuj sanjo mi	587
3. Ivan Lah: Angelin Hidar. (Dalje prihodnjič.)	588
4. Tone Seliškar: Zimsko jutro	595
5. Josip Vidmar: Bogoiskanje Leonida Andrejeva. (Konec prihodnjič.)	596
6. Ivan Albrecht: Korenova zgodba	607
7. Jos. Kostanjevec: Sprevod. (Konec.)	615
8. Stano Kosovel: Trudna pesem	621
Refren iz mladosti	621
9. Miran Jarc: «O, človek!»	622
10. Mirko Pretnar: Pred hišo	625
11. Književna poročila	626
Fran Albrecht: Alojz Kraigher: Umetnikova trilogija. — J. Kelemina: Novi prevodi iz Shakespearja. (Konec.) — Dr. Alfred Šerko: Aleš Ušeničnik: Uvod v filozofijo. (Konec prihodnjič.) — Rudolf Binter: Fran Novak: Slovenska stenografija. — K. Ozvald: Nikolaj Velemirovič: Nove besede pod gorom. — O. Š.: E. Navinšek: Lepa Maska.	
12. Kronika	634
Mnenje o stališču duhovnikov do umetniških struj. — Narodu!	
13. Nove knjige	640

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 60 Din,
za pol leta 30 Din, za četrto leta 15 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 7 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo se nahaja
v Prešernovi ulici 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLII. letnik

1922

10. številka

E. Rostand-Oton Župančič:

(Konec.)

Roksanin poljub.

Tretje dejanje heroične komedije «Cyrano de Bergerac».

Osmi prizor.

Cyrano, Kristijan, kapucin.

Cyrano (kapucinu):

Kaj išče novi ta Dijogen tod?

Kapucin: Hišo gospe...

Kristijan: Vrag nesi to priskuto!

Kapucin: Robinove...

Kristijan: Kaj hoče?

Cyrano (pokaže kapucinu eno ulic): Tale pot,
pa kar naprej.

Kapucin: Gospod, do tja ves čas
prebiral rožni venec bom za vas. (Ođide.)

Cyrano: Pa srečno pot! Bog blagoslovi kuto!
(Se vrne v ospredje h Kristijanu.)

Deveti prizor.

Cyrano, Kristijan.

Kristijan: Preskrbi mi poljub!...

Cyrano: Ne!

Kristijan: No, prej ali slej...

Cyrano: Da, blizu je minuta, neodložna,
ko res se strneta v omamni strasti
tvoj plavi brk in njena usta rožna.

(Zase.)

Pa naj bo rajši...

(Zgoraj zažvenketa okno, Kristijan se skrije pod balkon.)

Roksana (stopi na balkon): Vi ste? Nisva prej...
že govorila... o...

Cyrano: Poljuba slasti.
Zakaj ga vaša ustnica ne tvega,
ko vendar njega ogenj jo že pali?

Zakaj se ga bojite, kaj vas bega?
 Ni kdaj pogovor vam prešel v smehljaj,
 in ni nepazoma, brez vsake žali
 smehljaj se v vzdih, vzdih se v solze prelil?
 Neznaten še premik, neobčutljiv:
 solze, poljub — vmes je en sam zgrozljaj.

Roksana: Molčite!

Cyrano: Kaj v poljubu res tiči?
 Prisega, bolj od blizu, tajna, tiha,
 obljuba, ki priznanje vroče diha,
 rožna točka na i v besedi «ti»;
 čebele šum in etra valovanje,
 vonj večnosti in rož večernih sanje,
 skrivnost, ne ušesom, ustnicam izdana,
 ko nam na usta pritrepče duša,
 in čaka, da jo ustnica okuša!

Roksana: Ne več!

Cyrano: Poljub — dragost, tako izbrana,
 da še francoska je kraljica z njim
 najsrečnejšega lorda nagradila!

Roksana: O!

Cyrano: Jaz kot Buckingham molče trpim,
 kot on častim kraljico — tebe, mila,
 kot on otožen, zvest.

Roksana: In lep tako!

Cyrano (iztreznjen, zase): Da, da, in lep, to sem pozabil, to.

Roksana: Pridi in vtrgaj rož večernih sanje!...

Cyrano (potiska Kristijana proti balkonu):

No, gor!

Roksana: Čebele šum...

Cyrano: Gor!

Roksana: Etra valovanje...

Cyrano: Gor!

Kristijan (se obotavlja): Zdaj ne; v glavi čutim tako zmedo!

Roksana: Vonj večnosti!...

Cyrano (ga porine): Tak spravi se, govedo!

(Kristijan se zavihti na klop in se povzpne po vejevju in
 stebrih do balkonske ograje, ki jo okobali.)

Kristijan: Roksana! (Jo objame in se ji skloni k ustnicam.)

Cyrano: Aj! Srce mi v živo reže!

Poljub, ljubezni svatba! Jaz pa, ah,
 ubogi Lazar, ki drobtine streže!

Da, res je — nekaj vživam z mize tvoje,
 Rokšana: na njegovih ustnicah
 poljubljaš prejšnje le besede moje.

(Teorbe se oglase.)

Mehkó — rezkó: spet kutar!

(Dela, kakor da je pravkar pritekel in zakliče na glas:)

He!

Rokšana: Kdo je?

Cyrano: Jaz sem prišel. Je Kristijan tukaj še?

Kristijan (zelo začuden):

Cyrano?

Rokšana: Stričnik moj?

Cyrano: Zdrava, sestrična!

Rokšana: Pridem takoj!

(Izgine v hišo. V ozadju kapucin.)

Kristijan (ga uzre): Že spet!

(Odide za Roksono.)

Deseti prizor.

Cyrano, Kristijan, Rokšana, kapucin, Ragueneau.

Kapucin: Ta gosposdična

Robin...

Cyrano: A rekli ste Ro=lin.

Kapucin: Kedaj!

Bin, B, i, n, bin!

Rokšana (stopi na prag, za njo Ragueneau s svetiljko in Kristijan):

Kaj je?

Kapucin: Pismo.

Kristijan: Kaj?

Kapucin (Rokšani):

O, prav gotovo kaka sveta stvar!

Častit gospod...

Rokšana (Kristijanu): De Guiche!

Kristijan: Si upa? Kaj pa hoče?

Rokšana: O, česar ne doseže prav nikdar!

(Odpre pismo.)

Tvoja sem, in...

(Pri Ragueneaujevi svetiljki čita potihoma zase:)

Madame, boben ropoče;

moj polk se danes je na pot odpravil;

na videz tudi jaz — a sem se vstavil.

Nisem vas slušal. V kloštru sem ostal.

Da vas posetim, sem vam list poslal
po bedasti ovčici božji tej,
ki nič ne sluti. Vaš smehljaj poprej
me je zbudril, da gledal bi ga spet
na samem rad. Dobrotno oprostite
predrznežu, ki upa, da sprejet
bo milo, in je vdani vaš... etcetera...»

(Kapucinu:)

Moj oče, čujte list; bliže stopite.

(Vsi se približajo, ona čita na glas:)

Tako je volja kardinalova:

nič ne pomaga vam se brániti.

Zatorej vam po možu tem spoštljivem,
razumnem in docela zanesljivem
hitim stričev ukrep naznaniti.

Ta sveti mož naj še nocoj pri vas
Kristijana z vami (Obrne list.) tajno poroči;
vem, ženin ta po vašem srcu ni.

A vdajte se, čeprav je trd ukaz.

Saj za pokoro vso in vse težave
vas bo poplačal Bog. Iz misli prave
vam to sporočam, in udan do dna
ostanem vedno vaš... etcetera...»

Kapucin (žareč): Pobožen to gospod! Saj sem dejal!

Svete stvari! Prav nič se nisem bal!

Roksana (potihem Kristijanu):

Znam čitati?

Kristijan: Hm.

Roksana (na glas, brezupno): O, nadloga!

Kapucin (ki je s svetiljko obsinil Cyrana):

Ste vi?

Kristijan: Jaz!

**Kapucin (obrne svetiljko proti njemu, in kakor da je nekaj po-
dvomil, ko je videl, kako je lep):** Ampak...

Roksana (živahno):

Še pripis! Oho!

«Za kloster tisoč frankov.»

Kapucin: O, za boga!

Pobožen mož! (Roksani:) Udajte se!

Roksana (z mučeniškim glasom): Naj bo!

(Ragueneau odpre vrata in povabi kapucina, naj vstopi; tačas

Roksana potihem Cyranu:)

A vi prestrézite De Guicha!

Cyrano: Práv!
 (Kapucinu:) Bo dolg obrèd?
Kapucin: Petnajst minut samó.
Cyrano (sili vse v hišo):
 Sedaj pa noter, jaz bom tu ostál!
 (Roksana povabi Kristijana v hišo. Odidejo.)

Enajsti prizor.

Cyrano sam.

Cyrano: Petnajst minut ga naj držim — kako?
 (Skoči na klop in pleza po zidu proti balkonu.)
 Tako bo, da!
 (Teorbe zasvirajo žalostno arijo.)
 Ho, ho, to je možak!
 (Tremolo posebno mračen.)
 O, pa še kak!
 (Dospel je na balkon, tam si potisne klobuk na oči, odloži meč in se zavije v plašč, nato se skloni in gleda dol.)
 Visoko — no, vseeno!
 (Stopi čez ograjo, potegne k sebi vejo drevesa, ki sega čez vrtni zid, se obesi ob njo z obema rokama, pripravljen spustiti se na tla.)
 Le čakaj, jaz zagodem ti pošteno!...

Dvanajsti prizor.

Cyrano, De Guiche.

De Guiche (nastopi zakrinkan in tava po temi):
 Da bi jih vrag, meniške te koštrune!
Cyrano: A strela, če spozna moj glas?
 (Se spusti z eno roko in dela, kakor bi obračal neviden ključ.)
 Krik! Krak!

(Svečano:)

Sedaj pa po gaskonjsko, Bergerac!

De Guiche (si ogleduje hišo):
 Tu bo. Ta krinka je očem na poti!
 (Hoče vstopiti. Cyrano skoči z balkona, držeč se za vejo, ki se upogne in ga položi med vrata in De Guichea. Dela se, kakor da je priletel iz velike višine, se iztegne po tleh ter obleži kakor brez zavesti. De Guiche odskoči.)
 He, kaj?
 (Ko vzdigne oči, se je veja že sprožila nazaj; vidi samo nebo in ne ve, pri čem je.)
 Odkod je pal ta človek?

Cyrano (sede in z gaskonjskim naglasom): Z lune!

De Guiche: Kaj... z...

Cyrano (kakor bi se mu sanjalo): Koliko je ura?

De Guiche: Se mu moti?

Cyrano: Kak kraj? Kak dan? Kateri letni čas?

De Guiche: Ampak...

Cyrano: Vrtil se mil!

De Guiche: Gospod...

Cyrano: Bum, bum —

z lune na tla!

De Guiche (nestrpno): Ah, kaj!

Cyrano (vstane, z grozovitim glasom): Da, z lune — jaz!

De Guiche (se odmakne): No da, pa z lune!... Mož je zgubil um!

Cyrano (korači proti njemu):

Zares, ne metaforično samó!...

De Guiche: Ampak...

Cyrano: Sto let, ali minuto slabo,

je trajal padec moj — a kdo to vedil! —

Prej pa sem bil na tisti krogli bledil!

De Guiche (skomigne):

Da, da! Zdaj grem!

Cyrano (mu stopi na pot): Kje sem? Vse bi vam storil,

če mi poveste! V katero deželó,

gospod, odkrijte, sem primeteoril?

De Guiche: Sto strel!

Cyrano: Izgubil sem oblast nad sabo —

brez cilja, brez krmila in brez vesla...

Na kakšno luno me, na kak planet

je peza moje zadnjice zanesla?

De Guiche: Gospod, odkrito...

Cyrano (s prestrašenim vzvikom, da se De Guiche odmakne):

Ha, za božji svet!

To črno lice! Ste divjak?

De Guiche (si seže z roko v obraz): Kako?

Cyrano (z emfatično grozo): Sem v Afriki? So ljudožerci blizu?...

De Guiche (ki je zatipal svojo krinko):

A, krinka!...

Cyrano (kakor da se je malo potolažil):

Torej so Benetke to?

De Guiche (hoče mimo njega):

Sestanek z damo imam!...

Cyrano (čisto pomirjen): Torej v Parizu!

De Guiche (se nehote nasmehne):

Ta norec je šegáv!

Cyrano: Vam je na smeh?

De Guiche: Je. Zdaj pa grem.

Cyrano (ves vesel): V Parizu! Oprostite.

(Čisto pomirjen, si smeje iztepe prah in pozdravlja.)

Frčal sem skoz vrtince strahovite;

vtepèn sem malo z etrom. In v očeh

skeli me zvezdni prah. Ostrog pa, veste,

prijel se mi je pesek z rimske ceste.

(Si pobere nekaj z rokava.)

Na janki, lej, lasje od repatic!

(Si te lase kakor odpihava.)

De Guiche (ves iz sebe):

Gospod! ...

Cyrano (iztegne nogo, ko hoče Guiche mimo, kakor da mu hoče nekaj pokazati):

Za méča me je Rák ukleščil,

nato zašel v Medvedovo sem ležo;

hudó zarenčal je kosmati stric,

kar vznák od straha v Tehtnico sem treščil —

zdaj kaže njen jeziček mojo težo!

(Ko hoče De Guiche mimo, ga prestreže in ga prime za gumb na kamižoli.)

Če kihnem, iskre iz nosa mi pršel!

De Guiche: Kaj, iskre?

Cyrano: Od utrinkov, da, gospod!

De Guiche: Peklensko!

Cyrano: Ne, z nebá gre moja pot.

(Prekriža roke.)

Ha, Sirij — videl sem mimoleté —

zvečer si glavo s šalom je zastrl.

(Zaupno:)

Mladi Medvedek še ne more grizti.

(Smejé se:)

Med padcem Liri strune sem potrl!

(Ponosno:)

A v knjigi bom opisal svoj sprehod,

in okrašeni bodo njeni listi

z zvezdicami, ki sem jih vzal s seboj,

da bo žarela kakor nočni svod!

De Guiche: Zdaj pa bi rad ...

Cyrano: Vem, vem; da, da — takoj!

De Guiche: Gospod! ...

Cyrano: Kajne, vi radi bi odkritja
o luni, kakšna je, če živa bitja
prebivajo na buči tej nabuhli?

De Guiche (zakriči):

Ne, ne, jaz čem ...

Cyrano: Izvedeti, kako
sem prišel nanjo? Moj izum!

De Guiche (je izgubil pogum): Strašno!
Cel norec!

Cyrano (prezirno): Orel Regiomontanov,
golob Arhitov — vse poskusi puhli! ...

De Guiche: Nor, a učen.

Cyrano: Ne, prejšnjih modrijanov
duha mi ni oplodil prav noben!

(Guicheu se je posrečilo priti mimo njega; stopa proti Roksaninim vratom. Cyrano preži, da ga bo prijel, če treba.)

Izumil sem šestero zrakoletov.

De Guiche (se obrne):

Šestero?

Cyrano (radobesedno):

Nag kot riba si obvežem
živôt nagosto s steklenicami,
ki vanje sem nastregel kapelj s cvetov;
nato z oklopom tem na solnce ležem,
in izpuhtim v nebo z rosicami!

De Guiche (presenečen, korakne proti Cyranu):
No, eden!

Cyrano (stopa nazaj in ga vleče za seboj na drugo stran):

Dalje v skrinji od cedrovine
z ikozaedrskim zrcalom prežarečim
lahko si zrak tako zelo razredčim,
da kot vihar požene me v višine.

De Guiche (naredi še en korak):

Dva!

Cyrano (se še vedno umika):

Ali pa sestavim skokostroj,
naprožim ga z jeklenimi vzmetmi,
solitra vžigam sproti za odbòj,
in z mano vred pod solnce poletil!

De Guiche (stopa ponevedoma za njim in šteje na prste):

Tril!

Cyrano: Ker ni dim nikoli rad pri tleh,
se dvignem z njim, če si ga vjamem v meh!

De Guiche (kakor zgoraj, le vedno bolj začuden):
Štiril!

Cyrano: Bedaka rada trka luna —
zvečer privoščim si kaj rad koštruna!

De Guiche (osupel):
Pet!

Cyrano (ga je privedel polagoma na drugo stran blizu neke
klopi):

Ali si čelado nasadim
jekleno in zalučam v zrak magnet!
Jeklo, seve, se vrže brž za njim,
a jaz magnet poganjam spet in spet
in se tako prilučam prav do zvezd!

De Guiche: Šest! Krasno! In katero od teh šest
sredstev ste vi rabili?

Cyrano: Sedmo.

De Guiche: Vraga!
In kakšno?

Cyrano: Kaj preprosto; a — brez hvale! —
sto proti eni stavim, da pomaga!

De Guiche: Ta norec, bogme, da me res zanima!

Cyrano (posnema z misterijoznimi kretnjami šum morskega
valovja):

Huj! Huj!

De Guiche: No?

Cyrano: Ne uganete?

De Guiche: Ne!

Cyrano: Plima!...

Ob uri, ko privlači luna vale,
se v morju skopljem, stopim tja na kraj;
kar se nenadoma mi dvigne glava,
(ker največ vlage se nabere v kodrih)
za njo pa vse telo mi v zrak zaplava,
in kakor angel po višavah modrih...
kar — silen stres!... Tedaj...

De Guiche (seda v najvišji radovednosti na klop):
Tedaj?

Cyrano (s svojim navadnim glasom): Tedaj...
mine petnajst minut... Gospod, zdaj srečno!
Poroke konec.

De Guiche (plane s klopi): Kaj, kaj? Se mi sanja?

Ta glas!

(Hišna vrata se odpro, lakaji pridejo s prižganimi svečami.
Cyrano si odviha krajevce.)

Ta nos! ... Cyrano?

Cyrano (s pozdravom): Se vam klanja!

— Prav zdajle sta združila se za večno.

De Guiche: Kdo?

(Se obrne. — Tableau. Za lakaji roko v roki Rokšana s Kristijanom. Kapucin se prismeje za njima. Tudi Ragueneau nosi plamenico. Zadnja duenja, začudena, v nočni halji.)

Moj Bog!

Trinajsti prizor.

Ista, Rokšana, Kristijan, kapucin, Ragueneau, lakaji, duenja.

De Guiche (Roksani): Vi?

(Ostrmi, ko spozna Kristijana.)

On?

(Se občuduje pokloni Roksani.)

Res prebrisano!

(Cyrano:) A vi, gospod iznajdnik zrakoletec,

ob vaših zgodbah bi pozabil svetec

na raj! Imate vse zapisano?

Škoda, če kaj bi izpustili v knjigi!

Cyrano (se nakloni): Hvala za svèt! Imel ga bom na brigi!

Kapucin (kaže De Guicheu ljubimca in stresa z zadoščanjem svojo belo brado):

Sin moj, res parček lep združili ste!

De Guiche (ga pogleda z ledenim očesom):

Da. (Roksani:) Zdaj slovo vzemite od soproga.

Rokšana: Kaj?

De Guiche (Kristijanu): Polk odhaja. Torej le hitite!

Rokšana: Kaj, da bi šel na vojno?

De Guiche: Brez odloga!

Rokšana: Pa saj kadeti ne gredo.

De Guiche: Da ne?

(Potegne iz žepa papir, ki ga je bil vtaknil vanj.)

Tu je ukaz. (Kristijanu:) In vi ga izročite.

Rokšana (se vrže Kristijanu v naročje):

Kristijan!

De Guiche (porogljivo Cyrano):

Še daleč je poročna noč!

Cyrano (zase): Pa misli, da me je potlačil s tem!

Kristijan (Roksani):

Še en poljub!

Cyrano: Opravita gredoč!

Kristijan (objema Roksano):

Pustiti njo... ah ti ne veš!

Cyrano (ga vleče proč): Vem, vem!

(Od daleč bobnajo koračnico.)

De Guiche (ki je stopil proti ozadju):

Naš polk!

Roksana (Cyrano, oklepajoč se Kristijana, ki ga Cyrano vleče proč):

Vam ga zaupam! Obljubite,

da boste vedno skrben mu čuvar!

Cyrano: Poskusil bom... čeprav, seve, ta stvar...

Roksana (kot zgoraj): Da bo previden, prosim vas, pazite!

Cyrano: Kar bo mogoče...

Roksana (kot zgoraj): Da mu kak prehlad

ne škodi!

Cyrano: Že... samo da ta oblega...

Roksana (kot zgoraj): Da mi bo zvest!

Cyrano: Da, da, če le...

Roksana (kot zgoraj): In poleg tega,
da pisal bo vsak dan!

Cyrano: To — vam obljubim rad!

† Dragotin Kette:

Čuj sanjo mi.

(Iz Murnove beležnice, leta 1898.)

Čuj sanjo mi sinočnega večera:

Dva ljuba, draga sta umrla,

še jedenkrat sta se ozrla

na zemljo in sred nočnega zefira

sklenila v strasten, vrôč objem —

on bil je v nji in ôna bila v njem.

In angela teh duš sta stala

pri kraji in čakála in čakála...

A duši sta pozabili na križ,

na večnost in na paradiž...

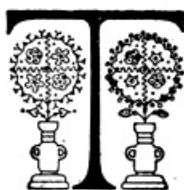
Ivan Lah:

(Nadaljevanje.)

Angelin Hidar.

Starokorotanski roman.

23. Povest.



Tudi jaz sem bil nekaj mlad in sem živel v tem svetu tam daleč, ki se komaj vidi od tod,» je začel otec Evstahij, «bil sem plemenitega rodu, ki je vladal na gradu Oborskem. Slavna je bila takrat zemlja korotanska, iz daljnih dežel so prihajali vanjo vitezi, prepevaje po gradovih svoje pesmi. Na Ostravicah in na Brežah so se borili v slavnih bojih in jaz sam sem hotel postati vitez, njim enak. Takrat je nastal spor zaradi cesarja in po deželi so zavladali hudi boji. Tujci so prišli v deželo in gradovi so jim odprli svoja vrata. Oborožene čete so naskočile vse tiste, ki se niso hoteli podati. Takrat je živela na ostraviškem gradu krasna deklica Tuznela. Vitezi so daleč naokoli opevali njeno krasoto. Med temi vitezi sem bil tudi jaz, najsrečnejši med njimi.» Tu je oče Evstahij za trenutki prenehal, kakor da zbira spomine iz starodavnosti. «Bil sem pevec, ki so ga poznali vsi korotanski in štajerski gradovi. Zato sem našel milost pred njenimi očmi, ki je bila opevana od najslavnejših vitezov v deželi. Takrat se je pojavil na gradu Ostravicah grof Gorat. Bil je pristaš cesarjev in je s svojo četo premagal in razrušil Črngrad, ker je našel izdajalca, ki mu je odprl pot v grajsko obzidje. Grozno se je maščeval nad branilci: nekaj jih je pobil, druge je dal zapreti v podzemeljske ječe; hlapce je prisilil, da so mu postavili nov grad na razvalinah. Zvest si svoje moči in slave se je pojavil na Ostravicah in se laskal lepi Tuzneli. V ošabnih besedah je žalil staro korotansko slavo. Na Ostravicah je takrat živel stric Samon, najmočnejši vseh korotanskih vitezov: bil je orjaškega telesa, z eno roko je dvignil ogromno skalo in pred njegovo močjo so trepetali domači in tuji vitezi. Ko se je nekoč grof Gorat bahal s svojimi junaštvii, se je zamračil stric Samon in ga je pozval na dvoboj. Vsi so upali, da bo dežela rešena nasilnega Gorata. Toda v dvoboju se je stricu Samonu izpodtaknil konj in Gorat mu je zasadil sulico v prsi, da je kakor mrtev na mestu obležal. Takrat je zatrepetalo srce uboge Tuznelde, kajti vedela je, da Gorat zahteva njeno roko. «Reši me, moj vitez,» je prosila, «reši me iz rok Goratovih.» Jaz pa je nisem mogel rešiti, kajti njen oče je bil Goratov prijatelj. Pobegnil sem v svet, da najdem pomoči. Šla je

takrat po deželi pravljica o svetem Gralu in njegovih vitezi. O, ko bi našel pot do njih, da pridejo in rešijo nedolžnost pred nasiljem! Prehodil sem mnogo dežel in sem se končno vrnil sam na Ostravice. Tuzneldo so medtem poročili z Goratom. Prisegel sem strašno maščevanje: hotel sem zbrati ljudi in naskočiti Goratov grad. Tu pa je prišla nenadna izprememba, prišlo je razsvetljenje! Nekoč sem v svojem obupu zašel v samostan, da najdem tolažbe v molitvi. Klečal sem v cerkvi, proseč Boga podpore v svojem boju zoper krivico. In zdajci se je zgodil čudež: zagledal sem pred seboj podobo Matere Božje, ki je iztezala k meni roke, vse njeno lice me je zvalo in klicalo k sebi, kakor da hodim po krivih potih. «Postani moj vitez na vekomaj!» je govorila podoba. In zagledal sem pred seboj njeno veliko kraljestvo in narod korotanski, ki jo časti v cerkvi Gospe Svete! Padel sem na kolena, pretresen v dno svoje duše. In hipoma sem se odločil: Postal sem menih ter sem šel med ljudstvo, delit srečo in blagoslov. Tuznelda je umrla v žalosti in nesreči; zapustila je tri otroke: Godvina, Valdemarja in Juto. Godvin je bil enak svojemu očetu, Valdemar in Juta pa sta bila dobra in blaga otroka po svoji materi. Rastli so na Črngradu in niso imeli prilike, da bi zvedeli to, kar se je zgodilo pred leti. V tistih burnih dneh pa se je naenkrat zgodilo nekaj nenavadnega: skozi deželo korotansko je bežal kralj Rišar Levjesrčni, ki se je sprl v sveti deželi s cesarjem na obzidju jeruzalemskega mesta. Blodna pot ga je zanesla v korotanske meje na Črngrad, kjer je živel pod tujim imenom kot vitez . . .» Tu je oče Evstahij zadržal besedo, kajti spomnil se je imena, ki je bilo slično Angelinovemu. Zamišljen v svojo povest je nadaljeval: «In zgodilo se je, da je hčerka Juta pobegnila z njim in je prišla v te gore. Kralja Rišarja so vjeli cesarjevi ljudje ter ga zaprli v trden grad — Juta pa je umrla v samoti in zapuščenosti. Tu je njen grob . . .»

Očetu Evstahiju so solze orosile oči. Stopil je k grobu, pokleknil in prijel za roko Angelina, ki je stal za njim.

«Tu je njen grob. Pokopal sem jo sam. Tu je votlina, kjer je prebivala in nad njenim grobom sem postavil oltar; kajti bila je mučenica.»

Oče Evstahij se je sklonil nad grob in jel šepetati tiho molitev. Težke solze so mu polzele iz oči. Angelina je premagala globoka boleost. Ves zatopljen v nenavadno povest, ki jo je bil slišal, je naenkrat zagledal svet drugačen, nego se mu je zdel poprej in sredi tega sveta se mu je zdel ta grob tako svet in čist.

«Poljubi ta grob, Angelin,» je rekel oče Evstahij s tresočim glasom, «kajti v njem leži tvoja mati.»

In Angelin je zatrepetal, kakor da je slišal glas iz višav, padel je na grob in ga objemal s svojimi mladimi rokami, poljubljal njega cvetje in listje in zemljo in iz njegovih ust je prihajala samo ena beseda: «Mati, mati!»

Dolgo je ležal tako, kakor da hoče iz groba izvedeti vso skrivnost, kakor da hoče v suho prst izliti vso boleost.

«Mati, mati, čuj, prišel je tvoj sin... Angelin!» je odmevalo po listih naokrog.

24. Skrivnost.

Ko se je Angelin zvečer vrnil z očetom Evstahijem v samostan, se mu je zdelo, da se je vse izpremenilo. Tuje in mrtvo so ga zrle stene, kakor da še nikoli ni videl teh zidov, ki je preživel v njih toliko let: čutil je, da je njegov dom daleč odtod v gozdni samoti, pri kapelici ob grobu. Ponoči ni mogel spati, zlezal je k oknu in gledal ven v noč in zdelo se mu je, da mora pobegniti in se naseliti kot mlad puščavnik v votlini, kjer bo molil vsako jutro in vsak večer na grobu svoje matere. Premišljal je vso čudno skrivnost svojega rojstva. Zdelo se mu je, da oče Evstahij ni povedal vsega: mučila ga je misel na one hudobne ljudi, o katerih je bil slišal. Sklenil je zvedeti vse in maščevati krivico. Toda kaj more storiti ubog menih, ki ne pozna sveta? Moral bi oditi v svet, postati vitez, močan in silen, da bi se ga bali ljudje. Hotel je o tem govoriti z očetom Evstahijem. Toda oče Evstahij je drugi dan odšel in se dolgo ni vrnil. To so bili težki dnevi za Angelina, ki je pričakoval rešitve iz mučnih dvomov in duševnih bojev. Vsako noč je romal v mislih na samotni grob sredi gozdne tihote in obljubljal materi, da pride k nji.

Ko se je vrnil oče Evstahij, je obležal v svoji celici utrujen od dolgega pota in boleznih, ki se je navalila nanj. Pozval je k sebi svoje samostanske brate, da se poslovijo od njih, kajti čutil je, da se mu bliža smrt. Prišel je tudi Angelin in ko so se vsi drugi bratje poslovili, je pokleknil k postelji slabotnega starca in rekel:

«Oče Evstahij, jaz sem tu, vaš Angelin.» Oče Evstahij je odprl oči in zašepetal z ugašajočim glasom:

«Sin kralja Rišarja, poišči svojega očeta...» In stisnil mu je v roko bel robec. Angelin je poljubil skrivnostni dar in zapazil na robcu kraljevsko krono. Skril ga je na prsi in dejal:

«Povejte mi, oče, pot do njega...»

Toda usta menihova so molčala in ni bilo glasu iz njih.

Angelin je zaplakal. Dolgo je tako klečal ob postelji, kakor da pričakuje odgovora iz mrtvih ust.

Drugi dan so menihi pokopali očeta Evstahija v grobnici poleg cerkve. Ko je ljudstvo v dolini zvedelo o njegovi smrti, je trumoma prihajalo v samostan molit na njegov grob. Ko pa so odhajali, je z njimi tudi Angelin zapustil samostan. Bilo mu je, kakor da je dovršil del svojega življenja in sedaj odhaja v svet, da izpolni svojo dolžnost. Pod samostanom je krenil na gozdno pot, ki jo je v mislih preromal sleherno noč: gledal je gruče ljudi, ki so odhajali v dolino in v mogočni samostan vrh gore. In tedaj je začutil, da je popolnoma sam: on ne spada niti med množico v dolini, niti med brate v samostanu; popolnoma drugam vodi njegova pot. Čutil je na prsih znamenje s kraljevo krono.

Padal je že mrak, ko je došel do kapelice in poln sreče je pozdravil materin grob. Ležal je ob njem še pozno v noč, ko so že zvezde gorele na nebu. Prvič se je pogovarjal z materjo, kakor si je to želel v tistih nočeh, ko ni mogel do nje:

«Glej, mati, prišel sem, kakor sem ti bil obljubil. Oprosti, mati, da prihajam tako pozno. Kaj bi rekel oče Evstahij, če bi bil brez njega zapustil samostan. A sedaj je vse končano. Oče Evstahij je umrl in tvoj sin, tvoj Angelin se je vrnil. Ali me čuješ, mati, v grobu? O, da sem te videl, samo enkrat v življenju, da sem te poznal, da sem ti kdaj gledal v oči! O, mati moja, izpregovori vsaj v grobu . . .»

In bilo je, kakor da je vse cvetje in listje po grobu zašumelo, zašuštelo:

«Angelin, Angelin.»

In po skalah je odmevalo to ime, po drevesih in po nočnem mraku naokrog.

«Kaj hočeš, mati, da storim? Kam naj gre moja pot? Kaj naj delam na svetu? Oče Evstahij je rekel, da naj poiščem svojega očeta. Ali naj ga iščem, o mati?»

In kakor da je dahnila iz groba ista misel: potok je zažuborel — zašepetal, kakor da ga je klical s seboj na daljno pot.

«A kdo bo čuval tvoj grob, mati, v gozdni samoti, kdo ga bo krasil s cvetkami, kdo bo molil pesmi na njem? Ali ni moja dolžnost, da ostanem pri tebi vse življenje in živim s teboj, kakor otrok z materjo? Oče Evstahij je umrl, kdo bo poznal tvojo skrivnost, kdo bo prebival ob tebi, ako odidem jaz?» In zapele so ptice po drevju, obletavale so grob z radostno pesmijo in ves kraj je oživel, kakor da se je prebudil.

Angelin je položil glavo čisto blizu k grobu, da bi slišal besedo svoje matere. In zdelo se mu je, da sliši glas iz tihih globočin:

«Pojdi, sin moj, pojdi na pot življenja, ki te bo vodila k njemu, ki ga je ljubilo moje srce. Pojdi, dete, in jaz bom čakala, dokler se ne vrneš z njim. Moja misel te bo spremljala po vseh potih in ti boš zmirom v duhu z menoj. K nam pride drug puščavnik služiti Bogu, ti pa pojdi v življenje, kajti mlad si in blagoslovljena bo tvoja mladost. Samo enkrat sva se videla, moj sin, samo v trenutku, ko si zagledal luč sveta na tej skali — potem pa sem te morala izročiti svetu, ker sem sama odhajala iz njega. Velika je bila moja bolest, o dete, ko sem te prepuščala valovom — vrnil si se k meni, moj sin. O, rekla bi: ostani! ko bi ne bilo življenja, ki sem ti ga namenila. Pojdi in poišči očeta v njegovem sijaju, da bo spoznal povest iz korotanskih lesov in tebe, ki si otrok ljubezni in bolečin!»

Vso noč je poslušal Angelin materine besede. Razumel je vse. Čutil je vso veliko ljubezen, ki je bila pokopana v tej gomili. Niti črna prst ni mogla zadržati besedi materine ljubezni in kakor da ni moglo umreti srce, ki je tako ljubilo. Zato je sedaj razumel skrivnostni pomen in smisel življenja svoje matere.

Ko se je zjutraj prebudil, se je zlatila na vzhodu prva zora in oltar v skali se je svetil v jutranjem sijaju. Angelin je poiskal lutnjo v votlini in prvič je pod njegovimi prsti zadonela velika zahvalna pesem, jutranji spev tisti krasni noči, ki jo je preživel v pogovoru s svojo materjo. Ko je dokončal svojo molitev, je ovenčal oltar s cvetjem in ko je iztegnil roko proti podobi Matere Božje, je začutil na sebi njen pogled in zdelo se mu je, da sta se njeni roki zgenili proti njemu. Obšla ga je čudežna radost in vse žale misli so ga zapustile. Vzel je lutnjo pod pazduho, sklonil se nad grob in se poslovil od matere: «Zbogom, mati moja . . .»

In iz groba je zadonelo:

«Zbogom, moj sin!»

V zarji jutranjega solnca je Angelin odhajal v svet. Še se je ozrl na skrivnostni kraj vrh skale, dokler ga niso zakrila drevesa v svoje varno zavetje. Ustavil se je in zamahnil materi v pozdrav, kakor da jo vidi živo stati tam ob skali, da ga spremlja na njegovi poti v svet. Steza ga je vodila ob potoku navzdol do mlina ob jezu, kjer se je odpočil, potem pa je stopal naprej, dokler ni prišel na brežiški grad, kjer je stopil kot pevec v grajsko službo.

25. Grajski pevec.

Angelin je živel na dvoru vojvode Bernarda, ki je ljubil petje in viteške igre. Brežiški grad je stal na skalnem grebenu ob zeleni dolini, kjer je vodila pot iz dežele korotanske v gorato deželo

štajersko. Po cesti od juga so prihajali pevci, ki so se vračali iz Provanse in iz Italije in so potovali na sever na dvor češkega kralja, ki je bil sorodnik vojvode Bernarda. Pevci so se ustavljali na brežiškem gradu in prepevali najlepše pesmi, kar jih je rodila solnčna Provansa: mnogi iz njih so bili v boju v sveti deželi; peli so o slavnih bojih, ki so jih videli na obzidju jeruzalemskega mesta. Angelin je poslušal njih pesmi in jih prepeval zvečer v tihi samoti, ob spremljevanju svoje lutnje v jeziku korotanskem. Bil je najboljši pevec na dvoru, zato ga je ljubil vojvoda in vsi vitezi, ki so prihajali tja na viteške igre. Spočetka so ga grajski služabniki spraševali po njegovem rodu: Angelin jim je pripovedoval svojo zgodbo, da so ga nekoč našli pri mlinu ob jezu, kjer so ga ostavili neznan i ljudje: pustili so mu znamenje, ki dokazuje, da je piemiškega rodu. Toda to je skrivnost, ki se ne bo pojasnila prej, dokler ne pride zopet k svojim ljudem. Tudi vojvoda Bernard je poznal to Angelinovo zgodbo ter je verjel nje resničnosti, zato je sprejel Angelina v svoje spremstvo. Angelin pa je rad poslušal pripovedovanje starih služabnikov, ki so mu pravili o dogodkih na gradu: pripovedovali so mu tudi o kralju Rišarju Levjesrčnem in mu kazali okna celice, kjer je bil zaprt. Nekoč je prišel na grad pevec, ki je prihajal iz dežele brabantse in ko je izpil pri večerji mnogo vina, je zapel novo pesem: pesem o kralju Rišarju. Slavil je njegovo pot po morju v sveto deželo, boj na obzidju jeruzalemskega mesta, njegovo pot v domovino, viharje na morju ilirskem, beg skozi deželo korotansko in osvobojenje iz močnega gradu dürnštajnskega. Vojvoda Bernard je molče poslušal ta slavošpev, kajti tudi on je spoštoval junaštvo kralja Rišarja. Angelin pa je ves ostrmel in njegova duša je bila vsako besedo kakor pozdrav iz daljnega znanega sveta. Roko je tiščal na prsih, kakor da je hotel v sebi zadušiti svojo skrivnost. Ko je pevec dokončal svojo pesem, je vse obmolknilo, kakor da se po dvorani bude davni spomini.

«Odkod prihajate, pevec, s to novo pesmijo?» je vprašal vojvoda Bernard.

«Prihajam iz dežele brabantse, ki je sosednja deželi kornvelski: loči jo samo morje od kralja Rišarja. Vsi pevci pojo tam njegovo slavo.»

«Ali veste, da stojite v gradu, kjer je bil nekdanj kralj Rišar?»

«Vem, kajti po njem je zaslovelo ime tega gradu.»

«Ali še živi kralj Rišar?» je vprašal Angelin s tresočim glasom. «Še živi,» je odgovoril pevec.

Vojvoda Bernard pa je rekel:

«Pijte, pevec, utrudila vas je pesem, ki je bila lepa in nam prijetna.»

Drugi dan pa je Angelin prosil vojvodo, naj mu dovoli stanovati v sobi, kjer je bil zaprt kralj Rišar. Vojvoda mu je to dovolil, ker je na tihem cenil in občudoval kralja Rišarja, dasi je vedel, da je v deželi še mnogo njegovih sovražnikov, zlasti odkar sta grof Godvin in grof Geron osramotila njegovo ime z nečastnimi pripovedmi.

Od onega časa, ko so odpeljali kralja Rišarja, še ni nihče stanoval v tej sobi, kajti hlapci so pripovedovali, da se v nji pojavlja črna senca. Ko pa je Angelin prvič stopil vanjo, se je zaprl in pokleknil sredi nje na tla. Vzel je iz naprsja robec in ga poljubil: «Oče moj,» je rekel, «glej, vedno bliže ti prihajam. Tu si trpel v tej celici z zamreženimi okni, ko je ona ostala sama v gozdni samoti. Koliko si moral trpeti, ki so ti ugrabili prostost ti razbojniki. Tu se hočem pripravljati na pot k tebi!»

Odslej se je Angelin še bolj pridno vadil v pesmi in v orožju: bil je lep vitek mladenič, ki so ga vsi ljubili. Spremljal je vojvodo povsod in je prehodil vso deželo, poznal je vse gradove in se spuščal v boj z najbolj spretnimi junaki. Prišel je nekoč z vojvodo na lov na Črngrad ter spoznal tam svoja dva strica Godvina in Valdemarja in grofa Gerona, ki je prebival na gradu. Stari grof Gorat je bil umrl od žalosti: na vrtu ob skali je bil njegov grob. Angelin je čutil ves tisti dan tesnobno boleost v svoji duši; zvečer je zapustil družbo pri pojedini in odšel na vrt, naslonil se na star hrast in se zagledal v okna; pred njegovimi očmi se je pokazala podoba mlade deklice, bledega obraza in zlatih las.

«Matil!» je zašepetal.

In pred njim se je razlila vsa njena mladost, videl je na vrtu njenega viteza — zaslutil krasoto ljubezni in vso njeno skrivnost. Začutil je svoje viteško znamenje na prsni. Zavedel se je, da ga čaka velika dolžnost. Prisegel je pri tem svetem spominu v tihi noči, da jo izpolni.

Ko se je vrnil v dvorano, je rekel vojvoda Bernard: «Zapoj nam, pevec, pesem o junakih, nam na veselje in gostom na zabavo!»

Angelin je stopil pred goste in zapel pesem o kralju Rišarju, ki je zablodil v zemljo korotansko in so ga ujeli vitezi, da ga izroče cesarju. Tu se je dvignil grof Geron in zavpil:

«Kako more peti pevec o sovražniku naše dežele, ki je zapustil v deželi nečasten spomin?!»

Angelin je utihnil; čutil je na sebi črni pogled grofa Gerona. Grof Godvin pa je rekel:

«Odkdaj se poje siava vitezu, ki je odpeljal deklico in jo izročil sramoti?» Takrat je Angelin ves zatrepetal in čuden ogenj je zažarel v njegovih žilah.

«Pustimo pevca, da zapoje pesem do konca, da slišimo, kako se je končala ta zgodba!» je rekel grof Valdemar, ki mu je ugajal mladi pevec in je hotel slišati pesem o svoji sestri.

Tu se je razvnel velik spor med obema bratoma, da sta pograbila za meče. Vojvoda Bernard se je dvignil in rekel: «Ne maramo pesmi, ki bi ne bila vsem gostom po volji.» In dal je znamenje za odhod.

Angelin je jahal v vojvodovem spremstvu domov in njegovo srce je bilo polno žalosti. Čul je, kako so žalili njegovega očeta in ni mogel braniti njegove časti. Kdaj mu bodo vzrasle sile, da bo mogel povedati in braniti resnico? Ali še ni prišel čas, da odide za očetom? Kaj ga zadržuje na njegovi poti? *Tako lepo b*

Ivan Jak. v kratkih stavkih.
pono. Dornij z rane besede. Kaj bi bil pital Ramitar,
iluv, Slovenc. in ti, ki to pisali, kakor malo govori
 Tone Seliškar: *(Dalje prihodnjic.)*

Zimsko jutro.

(Iz zbirke «Trbovljes».)

Včasih se pripeti, da sem velikan:
 Takrat stopim z eno nogo na Kum,
 z drugo na Sveto Planino,
 svoj obraz vržem v dolino,
 raztegnjeno pod seboj.

V belo svilo, ki so jo stkale nebeške sviloprejke,
 je zavita dolina —

(O, kako nerodno sem se zmotil
 v svojem pogledu!)

To ni dolina — kje pa naj bi vzela svilo —
 to je devica,
 to je bela devica,
 spavajoča v naročju zverženih gor.

Skozi gosto svilo sem natančno spoznal
 prelepe vijuge njenega telesa,
 čul sem neslišne vzdihljaje
 njenih ozkih prsi

in slišal sem neslišni klic njenega srca:

«Ti si moj edini, preljubil!»

Moje telo se je nagnilo čez njo
 prepolino skušnjav
 in še razločnejše sem čul:
 «Ti si moj edini, preljubi!»

Nič več nisem vzdržal njenih poželjvinih pogledov.
 Z brezprimerno pohotnostjo sem zaril
 svoje prste v mehko svilo,
 v nepopisni nasladi sem zatisnil oči ob vročem poljubu.
 Sam bog ve, koliko časa sva bila tako objeta.

Ko sem spregledal,
 so bile roke do komolcev krvave,
 ustnic se je prijela gorka kri njenega obraza,
 oči so mi bile polne lepljivega gnoja —
 zakaj devica je bila nagnita
 kakor indijski gobavec.

Napolblazen sem se zravnal od prevelike groze,
 napolmrtev sem čutil žalostni jok svojega srca,
 ki je ponavljalo njene besede:
 «Ti si njen edini, preljubi!»

Iz odprtih ran so planili Liliputanci
 kakor mravlje iz razburkanega mravljišča
 in so začudeni opazovali
 spačeno senco med Kumom in Sveto Planino.

Jaz pa sem spoznal, da je ta senca
 strahotna ljubezen, ki so mi jo vžgale tvoje rane,
 o, ti, razpadajoča devica.

Kaj ste rekli?

Josip Vidmar:

(Nadaljevanje.)

Bogoiskanje Leonida Andrejeva.



Se istega leta je izdal Andrejev svojo prvo dramo
 «K zvezdam». Delo se komaj more imenovati
 drama in je v vsakem oziru zelo slabotno; vendar
 pa tvori v pisateljevem razvoju korak dalje.
 Obsojena revolucija se z novimi, vedno silnejšimi
 argumenti pojavlja v njegovem mišljenju. Mesto
 temne poulične revolucijske mase, presmatra Andrejev zavedne,
 prave revolucijonarje, način za te analize pa govori za to, da ima
 Andrejev še nejasno in nezavedno slutnjo o pravi važnosti

revolucije. Revoluciji je Andrejev v tej drami postavil nasproti najvišjo človeško dolžnost — iskanje resnice v osebi znanstvenika. Astronom živi svoje življenje, išče v vsemirju novih resnic, kaj pa se godi na zemlji, mu ni važno. Boj človeštva za udejstvitev resnic se njega ne tiče. In če ta borba slabih proti silnim zahteva še toliko žrtev in med njimi njegovega sina, ga to ne razburi, kajti koliko velikanskih tragedij se izvrši vsak trenutek v vsemirju! Njegovo nasprotje tvorijo revolucionarji, ljudje tega sveta, bojevniki za udejstvovanje večnih resnic. Andrejev se ni hotel odločiti ne za eno ne za drugo stran in je hotel s tem mogoče reči, da sta oba načina življenja dobra — i astronomov i revolucionarski. V opazovalcu pa ne vzbudi tega prepričanja, temveč vsakdo, kdor sledi obema stranema, bo občutil nezaupanje proti astronomu. Pri problemih kot je revolucija ima človek vedno izbirati med dejanskim sodelovanjem, ali pa samo opazovanjem vršičega se procesa. In pri vseh takih problemih se sme odločiti za opazovanje in še celo za brezbržnost le človek, ki se je razvil do višje resnice. In v tem tiči vzrok za nezaupnost, ki jo občutimo napram astronomu. Kajti kakšna je njegova resnica? Svoj nazor razlaga astronom takole: «Pokorni železni sili privlačnosti drve neskončni svetovi s hladno besnostjo po svojih potih — in nad vsemi njimi gospoduje en sam velik, nesmrten duh.» Človek bi pomislil — Bog. Toda ne. «Govorim,» pravi dalje, «o bitju, ki je podobno nam, ki prav tako trpi in prav tako išče kakor mi. Ne poznam ga, — toda ljubim ga kakor prijatelja, kakor tovariša.» Astronom torej veruje v bitja, ki že niso več ljudje, ker so se razvili dalje, ker so pač starejša od nas, in ki žive tam zunaj nekje v vsemirju, po drugih zvezdah. Še jasnejšo predstavo o teh bitjih nam dajo sledeče astronomove besede: «V onem hipu, ko je pri slučajnem srečanju dveh neznanih sil zatelelo prvo malo, drobčkano življenje algine protoplazme — že v istem hipu so vse te bleščeče grmade našle svojega gospoda. To smo mi, ki smo tukaj, in oni, ki so tam.» Ves stari čehovski razvojni pozitivizem je vstal od mrtvih, z njim vred pa tudi stara tolažba, ki ima sedaj zopet prenovljeno nekako duhovno obliko. «Ni je smrti za človeka,» pravi astronom. «Umirajo samo zveri, ki nimajo osebnosti. Umirajo samo ubijalci, tisti pa, ki so bili ubiti, mučeni, sežgani, — tisti žive večno... Ali je mogoče umrl Giordano Bruno?» vprašuje. Vsak «človek» živi po smrti v dušah drugih ljudi. Res Giordano Bruno živi še danes v dušah vseh nas, toda ali ne živi prav tako recimo Ivan Grozni? Tolažba je pa tudi tako dosti bleda, da ne more

olajšati srca nikomur, komaj samemu astronomu. In kot je slaba tolažba, tako je slabotna vsa zgradba o «Sinu večnosti». Nastal je ta njegov «Sin večnosti» v «slučajnem srečanju dveh neznanih sil», in bleščeče grmade niso našle svojega gospoda, temveč so ga same ustvarile. In zelo verjetno, ali vsaj popolnoma lahko mogoče je, da se tisti dve neznani sili nekoč razideta; neodvisnost astronomovega «gospoda bleščečih grmad» postane dvomljiva. S tem pa je omajan ves njegov svetovni nazor in oni edinoopravičujoči vzrok astronomove brezbržnosti napram revoluciji. Nezaupljivost postane utemeljena in zavedna. Astronom ni pravi človek, ni človek, ki bi gorel za resnico, in ko bo dočakal svoje dvainšestdeseto leto in bo začutil, da ga v dveh, treh mesecih čaka smrt, bo najbrž začel preživljati nekaj neprijetnega in nekoč mu bo prišla misel, ki bo čudno podobna mislim čehovskega profesorja Nikolaja Stepanoviča v «Dolgočasni storiji»: «... Vsako čustvo in vsaka misel živi v meni zase in v vseh mojih sodbah o vedi, gledališču, literaturi, učencih in v vseh slikah, ki jih riše moja fantazija, niti najspretnjši analitik ne najde tistega, čemur se pravi splošna ideja, ali bog živega človeka.» Zaradi vsega tega ga pa tudi revolucionarji tako ostro odklanjajo. Njegova snaha čisto pravilno zasluti pravo vrednost astronomovega nazora in ga zaradi tega rezko odbija: «Našla sem,» pravi, «sedaj vem, kaj bom delala. Mesto zgradim in v njem nastanim vse stare, ... vse uboge, pohabljenice, norce, slepce. Tam bodo gluhonemi od rojstva in idijoti, tam bodo gobavci, mrtvoudni. Tam bodo morilci ... Tam bodo izdajalci in lažnivci in bitja, podobna ljudem, toda strašnejša od zveri. In hiše bodo prav take kot njihovi prebivalci: krive, grbaste, slepe, razjedene, hiše-morilke, izdajalke. Rušile se bodo na one, ki se nastanijo v njih, lagale bodo in mehko dušile. In večno bomo imeli umore pri nas in glad in jok, in za carja nad mesto postavim Judeža in mesto nazovem: 'K zvezdam'.»

Iz teh besed je že mnogo določnejše čuti očitane, ki ga vrže človeštvo tako zvani znanosti v obraz.

Oba nakazana problema: razmerje med vero ali nazorom in revolucijo ter med kulturo in revolucijo prideta do enostranske razrešitve v drami «Sava» (1906.).

Pojem revolucije, ki je bil v vseh dosedanjih delih Andrejeva še nejasen in nedoločen, dobi v «Savi» točno obliko. Kaj odgovarja revoluciji v posameznem individuju? Osebnost, ki stremi in se razvija izven svojega animaličnega razvoja v gotovo smer, preživlja krize, ki nastajajo na sledeči način: Poleg vodilne

resnice se v človeku podzavestno razvija in utrjuje nova resnica, ki jo izpopolnijo nove izkušnje. Kadar nova resnica po svoji sili in dovršenosti doraste staro, stopi v osebno zavest, v kateri se potem odigra boj — kriza. Tudi človeštvo se kot osebnost višje vrste razvija v gotovo smer in revolucija v človeštvu pomeni boj za novo popolnejšo in svetejšo resnico — in končno tudi boj za poslednjo resnico in nje udejstvitev. Tu se snide revolucija z religijo ali s svetovnim nazorom. Človeštvo pozna dve poslednji resnici: materijalistično in idealistično. Eksistirata torej tudi dve revoluciji in ker se je Andrejev že prej odločil za pozitivizem, je njegova pot popolnoma določena, kajti že mnogo drugih je šlo po nji pred njim. Poznan je Bakuninov dilema: «Bog je, torej je človek suženj. Človek je svoboden, torej ni Boga.» Poznejši kažipot mu je bil lahko tudi Kirilov v «Besih» Dostojevskega, ki pravi še jasnejše: «Boga ni, torej sem jaz bog.» Predhodnika Sava sta to resnico dognala, on sam pa jo sklene tudi udejstviti. Obhodil je pol sveta in nikjer ni našel srečnega, svobodnega človeka, povsod žive sami sužnji; povsod je srečal samo grozno in grdo človeško življenje, «v katerem je umrlo veselje». Na zemlji «ni ničesar strašnejšega od človeka in njegovega življenja». Človeštvo se duši in z obupno silo išče izhoda v svobodo, pa ga ne najde. Toda Sava čuti, da ga najti mora, da je treba samo seči za pravim orožjem. Pridruži se teroristom. Kakor ti, tudi on ne priznava Boga. Vendar se teroristi omejujejo na majhne teroristične akte, ubijajo po nepotrebem različne nevažne državne osebe. Sava pa občuti nujnost nasekati drevo pri korenini. Po njegovem bi človek našel pot do sreče na tem svetu, če bi ne bilo zanj nobene tolažbe na onem svetu, če bi ne bilo — Boga. Fantom Boga — to je ovira na zmagoslavnem pohodu človeka. Treba je izrezati to izmišljotino iz človeškega srca. Treba je ljudem pokazati, da Boga ni, vzeti jim vero — tolažbo, dokazati, «da je dinamit silnejši od Boga, človek pa silnejši od dinamita. Tedaj bodo začutili, hlapci, da je končano carstvo njihovega Boga in da je nastopilo carstvo človeka.»

To so iste misli kot sta jih pred Savo v ruski literaturi dognala Ivan Karamazov in hudič: «V človeštvu je treba porušiti idejo Boga, tukaj je treba prijeti za delo. Ko se človeštvo nekoč za vselej odpove Bogu, tedaj nastopi novo.» In k tej veliki novi svobodnosti človeka, ki zanj nastopi po smrti Boga, stremi Sava. Cilj vsega je, osvoboditi človeka, tako da bo Bogu enak; kajti če ni Boga, je človek Bog,» in Boga ni. — «Kaj hočem?» pravi Sava. «Osvoboditi človeka in uničiti vso to dvonogo mnogobesedno

golazen!» Sava je prerok nadčloveka, Človeka=boga; kdor pa pozorno posluša njegove besede, bo čul iz njih pravi zmisel njegove ideje. Ko govori o smrti Boga in o bodočem carstvu Človeka, pridene še sledeče besede: «In koliko jih pocrka samo od groze, blazneli bodo, skakali v ogenj. Antikrist, bodo dejali, je prišel... pomisli Kondratij!»

— Pa se vam ne smilijo?

— Oni meni? — Ječe so mi postavili, jaz pa naj jih pomilujem?» Ne iz ljubezni do ljudi začenja torej Sava svoje grozno delo, temveč vsled neke fiksne ideje o nekakem, njemu samemu še nejasnem svobodnem nadčloveku. S tem se strinja tudi njegovo lastno mnenje o sebi: «Ne, Kondratij, jaz sem zastrupljen človek — po njihovi mrtvačini smrdim.» Da, prerok Človeka=boga smrdi po človeških truplih in ne ljubezni, temveč ogenj in smrt prinaša ljudem. In obračun življenja z njim je kratek in preprost. Atentat na sveto podobo znamenite božje poti se ponesreči. Sava pogine pod pestmi romarjev in v zmago-slavni procesiji stopa zmagoslavni Krist preko njegovega trupla.

Zdi se mi malo verjetno, da bi Andrejev namenoma hotel podčrtati zmago Krista. Po mojem mnenju je le življenje premagalo smrt in tudi «čudež», ki je obvaroval sveto podobo pred eksplozijo, govori za to. Eno pa je gotovo. Andrejev je v ravnini družabnosti še jasnejše spoznal, da je Človek=bog vkljub zanikanju edinega večnega Boga nemogoč v življenju in da je ni človeku svobode. In da revolucija brez in zoper Boga pelje v smrt, ne pa v svobodo.

Tako je v «Savi» razrešen prvi problem, problem revolucije in religije. Do gotovih mej je izdelal Andrejev tudi drugo važno vprašanje, vprašanje o revoluciji in kulturi (znanosti in umetnosti), dasi končne oblike tega vprašanja ni dosegel.

Ko namreč Sava razvije svoj program v glavni točki, nadaljuje takole: «... Tako torej. Za Bogom pa se lotimo njih. Mnogo jih je tistih Tizijanov, Shakespearjev, Puškinov, Tolstih. Iz vsega tega napravimo — takole — grmadico in jo polijemo s petrolejem . . .» In pozneje še enkrat: «Treba je uničiti vse, do tal, vse staro: stare hiše, stara mesta, staro literaturo, staro umetnost . . .» Njegova revolucija zahteva torej obračuna ne samo s civilizacijo, temveč še ravno prav posebno s kulturo. Pa tudi v poznejšem pisateljevem delu «Car Glad» se ponovi ista napoved obračuna v še silnejši obliki. Tam gorí «Narodna galerija» in v nji uničuje plamen Murilla, Velasqueza, Rubensa, Giorgona. Nekaj umetnikov gleda požar in vsi plačejo nad poginjajočimi umetninami. Kdor pa je

videl priznano in vendar sramotno in ponižujočo pozicijo, ki jo umetnost in umetniki zavzemajo v oni družbi iz drame (to se pravi: v današnji družbi), ima pri prizoru občutek, da so vsi ti jokajoči umetniki ljudje, ki jim je postala «kapa dražja od glave». Kajti revolucija se ne bija samo za osvobojenje nekkih stanov, temveč za osvobojenje celega človeštva ravno od vseh stanov sploh, bija se pa tudi za osvobojenje same umetnosti, da jo dvigne iz tistega mrtvila, ki ga je označil Čehov: «Pri takih razmerah je življenje umetnika brez zmisla, in čimbolj je nadarjen, tembolj čudna in nerazumljiva je njegova vloga; kajti če se dobro premisli, je videti, ko da dela za zabavo požrešne in nečiste živali; — saj vendar s svojim delom podpira obstoječi red.» Umetnost torej ne sme podpirati obstoječega reda, ne sme ga podpirati nikdar, to se pravi: umetnost mora biti vedno revolucionarna, vedno mora kazati nove cilje in nove smeri. Če se pa nekje ustavi, pomeni to, da se je izživela, da je postala suha veja, ki jo je treba odžagati. Obenem naj si pa vsakdo predoči dejstvo, da sta znanost in umetnost vsled materialnih vzrokov postali privilegij gotovih stanov, ki so ju izrabili kot silno orožje proti revoluciji in ju obenem ponižali v sport, in da resnično eksistira «umetnost», ki se je udingjala pri silnih tega sveta, pa bo gotovo globoko občutil v groznih Savinih besedah — jedro resnice in upravičene mržnje.

Spoznanje, ki ga je Andrejev doživel s smrtjo Save, je sledeče: Človek-bog je v življenju nemogoč, svobode ni, in revolucija, ki pelje stran od Boga, vodi tudi stran od svobode. Toda Boga ni in ker ga ni, je vse brez zmisla: revolucija in napredek so prazne besede, vse se vrši po nam neznanih zakonih in vsaka svoboda je samo prevara. Spoznanje, ki se je rodilo na širši ravnini, na ravnini družabnosti, ima tudi širši obseg in kakor nekoč Vasilij Fivejski, tako občuti sedaj Andrejev sam, «da je zemlja zrasla, postala neobsežna in da so se po vsi zemlji naselili ljudje, ki so podobni njemu.» «Tema in praznina vekov in prostranstev» zavhoda nad človekom, obup in groza življenja postaneta neizmerna in v primeri z njihovo ogromnostjo gine brezsledno človeška osebnost. Čehovskemu pozitivizmu, ki pravi: ni Boga, sledi novo zanikanje: ni človeške osebnosti. V «Življenju Človeka» je Andrejev izpovedal tudi to poslednjo resnico. «Ogromna zasluga Andrejeva je ravno to, da je šel to pot do konca, da je do konca in neustrašeno, brez skrbi za svojo dušo, kdor pogubi svojo dušo, jo otme', izrekel to bogoskrunsko, toda neobhodno resnico.»

Ta skrajni pesimizem, ali bolje rečeno nihilizem, pomeni zanikanje vsega in pomeni konec umetnosti. V vesoljni tragediji — brezsmiselnosti vsega in neizprosnosti večnih zakonov — gine vse osebno, vrši se ena sama, vedno enaka, velikanska tragedija in v žarkih svetovnega požara je vse le večno ponavljanje enega in istega, — kakor Röntgenovi žarki pri vseh ljudeh dopuščajo vedno eno in isto senco — okostje. Umetnost postane shematična in vsaka možnost varijacije odpade. Tako je prišel Andrejev do te končne oblike, do shematizma, v drami «Življenje Človeka» (1906.).

«Glejte in poslušajte, vi, ki ste prišli sem za zabavo in smeh. Pred vami se bo vršilo celo življenje Človeka s svojim temnim začetkom in temnim koncem. Ni ga bilo doslej; tajinstveno prikrit v brezmejnosti časov, nemišljen, nečuten, nepoznan, — bo tajinstveno pretrgal zavese nebitja in bo s krikom oznanil začetek svojega kratkega življenja. V noči nebitja vzplameni svetilnik, od nepoznane roke zažgan — to je življenje Človeka. Glejte njegov plamen — to je življenje Človeka.

Z rojstvom navzame podobo in ime človeka in postane v vsem sličen drugim ljudem, ki žive na zemlji. In njih kruta usoda postane usoda njemu, in njegova kruta usoda — postane usoda vsem ljudem. Neizprosnost ga vleče tok časa in on neizogibno preide vse stopnje človeškega življenja, od spodaj, od zgoraj navzdol. S svojim omejenim pogledom ne bo nikdar videl bodoče stopnje, na katero že stopa netrdna noga njegova; s svojim omejenim spoznanjem ne bo nikdar vedel, kaj mu prinaša bodoči dan, bodoča ura — minuta. In v slepem svojem neznanju bo v težkih slutnjah, v razburjenju nad in strahu pokorno dovršil krog železne predestinacije.»

Ljudi ni več, so samo še okostja, je samo še Človek s svojo predestinacijo, s svojo potjo iz teme v temo. Pot v svetlem gre od spodaj navzgor in zopet od zgoraj navzdol in Človek jo hodi plašno tipaje vsako novo stopinjo, s težkimi slutnjami v srcu, s trenutnimi nadami in strahom: Boga ni. — Človeka hladno spremlja skozi življenje «Nekdo v sivem», brezčustven, tuj fantom — človekova lastna misel o življenju in smrti. Svet je mravljišče brezosebnih lutk, ki se gibljejo v enakih shematičnih kretnjah, govore iste shematične besede in imajo enake obraze — grimase groze, groze nad tragiko brezosebnosti. Pot navzgor in navzdol razdeli Andrejev na pet slik: «Rojstvo Človeka in muke matere», «Ljubezem in bednost», «Ples pri Človeku», «Nesreča pri Človeku», «Smrt Človeka». Tretja slika «Ples pri Človeku» predstavlja tisto,

kar v vsakdanji perspektivi imenujemo v življenju — sreča. Andrejev se je čisto logično izognil tej prazni besedi.

Z «Življenjem Človeka» je Andrejev sam doživel tisto, kar je doživel rimski kipar, ki je obiskal «Lazarja». Skozi Lazarjeve oči je na kiparja pogledala večnost in mu izžgala srce in umetnost. Za Andrejeva nastopi trenutek najsilnejšega upadka sil. V prihodnjem letu 1907. sledi shemi človeškega življenja shema revolucije «Car — Glad» in približno v istem času nastanejo dela, ki glasno pričajo o stagnaciji v pisatelju, kajti vsa nosijo na sebi pečat zgrajenosti, prisiljenosti in nemirnega iskanja. To so dela: «Juda Iškarijot», «Tema» (1907.) in «Prekletstvo zveri» (1908.). V tem času so nastale nekako tudi one Tolstojeve besede: «Andrejev nas straši, ampak mi se nič ne bojimo.»

Upadek sil je pa popolnoma naraven in naravnost nujen. Literatura, ki ji je dal Čehov izrazito smer, se je v Andrejevu izčrpala do kraja; in za umetnika, ki mu v roki umre cela literaturna struja, mora nastopiti kriza. Nazor, ki počenja s čehovskim: ni Boga in doseže končno obliko v andrejevskem: ni človeške osebnosti, ne more več voditi umetnosti, ne more pa tudi voditi življenja, temveč ga pelje v razkroj. Prava resnica pa ne more uničevati življenja, temveč mu mora vedno in vedno nuditi novo gorivo. In če je Andrejev s svojo končno resnico dosegel le veliko spoznanje, ne pa velike ljubezni, ki edina more ohranjati življenje, in če se je iz tega njegovega velikega spoznanja rodila mesto visoke pesmi, gola — shema, tedaj mu je moralo biti jasno, da njegova resnica ni bila prava in da mora biti prava ona druga pot, ki se ji je on izognil. In res ga je njegovo iskanje pripeljalo čisto drugam, kot kamor je stremel: namesto v svobodo — v zanižanje vsake svobode. Andrejevski nadčlovek je samo podoben in le po obliki soroden svobodnemu človeku in v besedah: «ustvariti vse možnosti, ki so vložene v človeško osebnost» še ni izraženo vse, kar je treba svobodnemu človeku. Ali je svoboda Kerženceva, očeta Fivejskega ali Save res prava svoboda? Ali ni že sama njih predstava svobode uklenjena v njihov lažni in samo dozdevni «jaz»? Vsaka prava notranja svoboda mora izvirati le iz spoznanja in zato je predvsem potrebno iskati in najti pravo bistvo človeka in to pravo bistvo osvoboditi od neresničnih predstav, najti vse resnične možnosti, ki so vložene vanj in te razviti do kraja. Potem šele nastopi svoboda in življenje gole kontemplacije, nastopi blaženo čustvo veseljnosti, tajinstveni stik do skrajnosti provedene osebnosti s popolno brezosebnostjo. Kajti šele tedaj človek spozna in more spoznati, da je «en sam človek».

Komaj je Andrejev izrekel poslednjo besedo v svojem prejšnjem nazoru, se je zamajala cela zgradba. Občutil je nenadoma, da je v njem ves čas na dolgi poti iskanja rasla nova resnica, vera v človeka, v življenje, v ljubezen. V alegorični dramski sliki «Črne maske» (1907.) vzplapolala ta nova njegova vera sredi največje teme in najbolj naporenega iskanja. Vzplapolala je in navidezno ugasnila. Toda ostala je živa, se zarasla, se okrepila in dozorela. Andrejev obračuna s svojim starim delom in ubere to novo pot. Obračun je odkrit in neizprosni: «S turobnim smehljajem, včasih z začudenjem, včasih z globokim ogorčenjem sem pregledal, kar sem napisal. Komu je to potrebno — kaj nisem sam? Jaz pa sem venomer nekoga iskal, hotel nekoga prepričati, se mučil z zavestjo, da mi ne verjamejo in sem se često — lagal! . . . Zakaj sem delal vse to — kaj nisem sam? In kaj neki pomenita nekakšna resnica ali laž v primeri s tem groznim in velikim, kar nosim seboj v svoji duši. Kakor ubog igralec sem iskal nekakih nezmisljenih odobravanj in sem se nizko klanjal praznemu zijalu, ki je plačalo groše, da bi me videlo, medtem pa me je ravno tam, v temi kulis, čakala gladna Večnost!» (Moji zapiski, 1908.)

V poslednjih odmevih velike krize se pojavi zopet ono staro pisateljevo čustvo osamljenosti, ki ga ne zapusti nikdar več. Tu se tudi zadnjič ponovita obup in resignacija: — življenje in delo, vse je brez pomena, brez zmisla, konec vsega je le — «Gladna Večnost». Toda poleg resignacije se pa ravno tu zopet z vso silo ponovi mlada vera v človeka, v življenje, v ljubezen, ponovi se in končno prevlada temo. «Dan za dnevom sem videl, kako se je boril v duši človeka pradavni večni kaos z žejnim stremljenjem k harmoniji in redu; kako je v krvavem boju pradavne laži z nesmrtno resnico laž po nerazumljivih potih prehajala v resnico in resnica postajala laž. Vse sile, kar jih je na svetu, sem našel v človeški duši, in niti ena med njimi ni dremala, in v bojnem svojem vrtincu je postajala vsaka duša podobna vodenemu steburu, čigar temelj je morsko brezno, vrh pa — nebo . . . Moj ljubeznivi bralec bo lahko razumel, da se je k čustvu strahu, ki sem ga občutil, kmalu pridružilo globoko navdušenje in celó ljubezen: kajti kmalu sem videl, da je premagan večni kaos in da se dviga k nebu zmagoslavna pesem svetle harmonije.» To je vera v večno načelo dobrega, ki se nahaja v vsakem človeku, vera v zmago tega načela nad načelom zlega. To so začetki, prvi pojavi nove vere, s katerimi Andrejev pripravlja zanikanje starega nazora, pripravlja novo iskanje in daje svojemu delu novo smer.

IV.

Kakor že rečeno, se pojavi možnost za izhod iz skrajnega pesimizma v dramski alegoriji: «Črne maske» (1907.). Črne maske so mogoče najtežje razumljivo delo Andrejeva. Že prva njegova alegorija «Stena» nosi vse tipične hibe, ki jih imajo tudi «Črne maske». Poleg bistvenega nakopiči pisatelj v obeh toliko nepotrebnih, motečih in umetniško neutemeljenih podrobnosti, da je bistvo težje dostopno, kot bi smelo biti. Mogoče je, da je Andrejev sam občutil to napako, vsaj v nastopnem letu je v nekem drugem svojem delu vpletel mimogrede komentar «Črnim maskam». Alegorija slika dušo, v kateri se vrši prebujenje. Človek mogoče prvič pogleda resno vase in prvič ugleda resnično sliko samega sebe. In če je človek vesten, je obračun s samim seboj neizprosno in trd. Poleg hotenih misli se mu vsiljujejo nehotene in nezaželjene, razburjajo njegovo notranjost in ji ne dajo, da bi se umirila. Z njimi pa se vtihotapljuje tudi elementi kaosa, teme, in med temo in lučjo se izvrši boj. Človek sodi in obsodi samega sebe, izgubi poslednjo oporo pod nogami, tava po temi, toda končno le najde pot, se loči od sveta, od vsega, kar mu je drago in mu je bilo prej zmisel življenja, zavrže vse drugo in hodi le po poti, ki jo je našel, k resnici in k zmagi dobrega nad zlom. Alegorija je zelo sorodna Župančičevemu «Samogovoru», dasi sega Župančičeva pesem le do trenutka, ko človek nepričakovano brezobzirno in strogo poseže v svojo notranjost. Toda po svojem bistvu le ni «glas globin» nič drugega kot andrejevsko stremljenje «k harmoniji in redu». Župančič je preklel svet in je preklel samega sebe — ker bi «rad v očetovo hišo spet», zato zaman kliče predse svoj «skriti obraz». Vojvoda Lorenzo di Spadaro pa v «Črnih maskah» zavrže svet, se mu odreče, nastopi svojo novo pot in se posveti Gospodu, zato pa tudi doživi oni svoj «skriti obraz». Ko vojvoda zažge svoj grad (dušo) in pričakuje prihoda Gospodovega, moli molitev, ki priča o tem doživetju in ki izpoveduje najvišji «credo» novega nazora Andrejeva: «Pozdravljam vas, Signor! Ko sem ležal še v zibelki, se me je oče dotaknil z mečem in me posvetil v viteza sv. Duha — dotaknite se me tudi Vi, Signor, če sem vreden Vašega dotikljava. (Poklekne.) Toda zatrjujem Vam, Signor, to je znano vsemu svetu: Lorenzo, vojvoda Spadaro, nima kač v srcu.» Izven alegorije torej — «skriti obraz» vsakega človeka ne pozna zla, poslednje bistvo vseh ljudi je dobro, je pri vseh enako in v zadnji svoji realnosti je vsak človek tisto, o čemer pravi Cankar: «en sam človek je, visok v

svojih mislih, plemenit, brez zlega in hinavščine v svojih čustvih, čist, nesebičen ...»

Jedro «Črnih mask» je prvi izraz nove pisateljeve filozofije. Misel je povedana komaj na polovico in njene posledice ostanejo še nerazpredene. Vendar pa je nova spoznana doba nastopila z vso silo in prinaša pisatelju tudi izpremembo v intenzivnosti in načinu stvarjanja. Njegov nekoliko preveč intelektualen način opazovanja, ki je pogosto provzročal nekako neprijetnost v tonu in konstruiranost notranjih doživetij njegovih junakov, postane globlji in bolj čustven. Nasilna graditev njegova se polagoma izgublja in glas mu postaja veren, topel in preprost. Subjektivnost po čudežni poti prehaja v objektivnost — preobrat, ki ga preživi v svojem delovanju skoro vsak velik umetnik.

Dela te nove vrste se pojavijo že leta 1908.: «Dnevi našega življenja», «Povest o sedmih obešenih» in še nekatera druga. V njih ni več notranje pisateljeve razbolelosti, ki je prej bila in gnetla snov in ljudi in jih osvetljevala z bolečimi, jarkimi barvami. V «Dnevih našega življenja» je ozračje čisto kot prozoren kristal, le kaplja vdane žalosti je mogoče kanila vanj. Osebe so življensko preproste in jasne, osvobojene lastnega pisateljevega demona, ki je bruhal iz prejšnjih. Tako je tudi dejanje lep, resničen, žalosten doživljaj iz študentskega življenja, opazovan in pripovedovan brez notranjega viharja. In nad vsem otožen smehljaj.

Mnogo pomembnejša in zanimivejša pa je «Povest o sedmih obešenih». S tem delom se je Andrejev vrnil k svojemu staremu problemu, k revoluciji, in je zopet na revoluciji preizkusil vrednost svojega novega, še nedograjenega nazora. In preizkušnja se je izrekla i za njegov nazor i za — revolucijo, za katero se Andrejev v tem delu prvič odločno izreče. Revolucija mu je sveta. Videl je za to sveto stvar umirati ljudi, ki so zaradi iste svete stvari ubijali druge. V njihovem delu je očitvidno nekaj protislovnega: najvišja svetost je združena z ubijanjem. In ne da bi poizkusil razrešiti to protislovje, izpove pisatelj v «Povesti» predvsem svoje visoko mnenje o revolucionarjih. Svetniki so mu ti ljudje, ta «majčkena trojica strašno mladih ljudi, brez očeta in matere, brezupno osovraženi pri onem svetu, s katerim se bore, in pri onem, za katerega se bore.» «V svojih sanjah», govori Andrejev dalje o njih, «so se preselili v daleko bodočnost, k ljudem bratom, ki se še niso rodili in preživljajo svoje kratko življenje kot blede, okrvavljene sence, pošasti, s katerimi ljudje straše drug drugega. In njihovo življenje je brezumno kratko: vsakega izmed njih čakajo vešala ali katorga ali blaznost, drugega se jim ni na-

dejati: katorga, vešala, blaznost.» In pet takih teroristov spremlja Andrejev v «Povesti o sedmih obešenih» na poslednji poti. In kôť je strašna njihova življenska pot, tako jim je lahka smrt. Govorim o pravih dveh revolucionarjih — o Vernerju in Musji. Predsmrtna čustva njiju obeh so blaženost in zmagoslavje. In ta čustva so nepričakovana in presenetljiva njima samima. Verner se vprašuje pred smrtjo: «Zakaj mi je tako lahko, tako radostno in svobodno? Da, ravno svobodno. Pomislim o jutrišnji kazni — in glej, kakor da je ni. Pogledam te stene — tudi sten ni več. In tako svobodno mi je, kakor da nisem v ječi, temveč kakor da sem ravnokar zapustil neko ječo, v kateri sem sedel vse življenje. Kaj je to?» In skoro popolnoma isto preživlja Musja: «In to naj je smrt? Moj Bog, kako prekrasno je! Ali pa je to življenje? Ne vem, ne vem. Gledala bom in poslušala.» To visoko čustvo pa izvira odtod, ker sta sedaj izvršila tisto, kar je za revolucionarja bistveno in kar končno tvori glavno vsebino njegovega poklica: «Ne, golobček», govori Musja v ječi, kakor da se pregovarja z Vernerjem in ga prepričuje, «vse to so malenkosti, to ni prav nič važno, ali si ubil N. N. ali ne. Pri tej stvari je važno, Verner, **da smo mi sami pripravljeni umreti**. Razumeš? ...» Nekoč prej je Andrejev v «Gubernatorju» zapisal besede: «...revolucijo pripoznam samo kot propagando idej v zmislu **krščanskih mučencev**», in te besede so mu tedaj služile proti revoluciji, bile so mu obtožba. Sedaj pa je našel v revolucionarjih ono, kar je iskal v njih, jim priznal njih svetost in jih blagoslovil s svetim imenom krščanskih mučencev. Večjega priznanja revolucija ni doživela nikdar.

(Konec prihodnjč.)

Ivan Albrecht:

Korenova zgodba.



splošnem je bil tih, molčeč, vedno plah in nekam zamišljen, kakor da leži nevidno breme na njem. Seznanil sem se bil z njim na vojski. Čepeli smo po pobočju skalovite gore in naša postojanka se je vila kakor hinavska kača še daleč po dolini. Okrog polnoči smo dobili rezerve in z njimi je bil on, poročnik Koren. Ko je prišel, je jel brž poizvedovati o položaju. «Zdaj tako, zdaj tako,» sem povedal z negotovim glasom.

«Kakor povsod,» je zatrdil kratko.

«Proti jutru nas menda napadejo.»

«Prav. Zato smo tu.»

* Potem sva molčala. Noč je bila temna, tiha in zagonetna kakor mir, ki je vladal po bojišču. Tu pa tam je počil osamljen strel, včasi nas je nasprotnik obsvetil z žarometom, sicer pa mir kakor smrt okrog nas.

«Takole bi se obesil,» je dejal. Nisem vedel, kaj bi mu odgovoril, čutil sem pa jasno, da ima prav. Tako prijetna mi je bila njegova beseda, da bi se splazil k njemu in bi ga objel: Prijatelj, kaj nisi moj brat? — V zmedenosti sem brskal po mislih in rad bi mu rekel kaj prijaznega, toplega, besedo, ki bi razodela človeku človeka, trpečega in sorodnega v boli. Namesto vsega tega sem suho vprašal:

«Zakaj?»

Tisti hip nas je obsvetil žaromet. Kakor v bledem snu sem zagledal tedaj, kako je Korenov obraz spačen in grd, kup pepelnato voščene mase, prežeče na plen.

Na moje vprašanje ni odgovoril. Šele zjutraj, ko je že segal dan v dolino, se je oglasil:

«Včeraj mi je umrla žena.»

Izgovoril je suho, kakor da mu pada žerjavica iz ust.

Hotel sem izreči sožalje, ali začutil sem takoj, da bi bila beseda grda in lažniva na tem mestu.

«Trpko je to,» sem menil tjavendan in z občutkom, da sem izrekel izmed vseh neumnosti najslabšo.

Tedaj je začelo rohniti. In bilo je kakor v starodavnih prerokbah. Po zraku je sikalo, žvižgalo, tulilo in pokalo, od gorskih sten je jekalo in odmevalo, skale so se rušile in so z velikanskim hruščem razbesnele divjale na nas, zemlja se je tresla in rohnela v dimu, a na zemlji smo čepeli mi, prestrašene gosenice, hvaleče Boga in bogove, proseče vse vidne in nevidne moči trenutka, vsaj še minute življenja. V tistih kratkih presledkih od enega topovskega strela do drugega, v časovnih razdaljah po tri, štiri, pet minut smo preživljali čisto novo, dotlej nepoznano življenje, življenje golega, ničesar zahtevajočega obstanka. Samo biti, le biti in se zavedati tega, zavedati se dvajset, trideset, štirideset let, kakšna sreča in kakšna blaženost! Videti človeka kraj sebe, ki kriči, vpije in se z vso energijo razmesarjenega telesa bori s smrtjo, ležečo že napol na njem, to je naslada nebeškega pekla! Videti ga in vedeti: pred dvema, tremi minutami si bil še zdrav kakor jaz, kaj si nosil glavo sem!?

Slučajno in le mimogrede sem pogledal po Korenu. Tičal je za veliko skalo, nepremičen klopčič, in je tiščal glavo v tla. Ne-

nadoma me je obšlo tedaj nekaj satanskega in z zločestim naglasom sem zavpil proti njemu:

«Prijatelj, kaj se ne bi obesil?!»

Poročnik se je dvignil, je planil kvišku in je zarjul z nečloveškim glasom. Nato je spet omahnil, se je zvil v klopčič in se priplazil proti meni.

«Pes,» mi je siknil prav na uho in je odlezel nenavadno mirno na svoje mesto...

Morda je trajalo tisto strašno rohnenje pol ure, morda že celo uro, meni se je zdelo večnost, grozovita večnost. Vsak las se je kopal v svoji znojni kaplji in vsaka mišica je drhtela v božjastnem krču. Naposled, ko je bilo že tako rekoč vse pri kraju, je nenadoma še enkrat bušilo in zarohnelo. Ko sem pozneje pogledal, sem ležal — v bolnici. Ozrl sem se okrog, potipal z roko sem, tja — in sem molčal. Vse se mi je zdelo naravno in nujno, čisto v redu in potrebno: razstreljena noga, opraskana in v poveje zavita glava, bolniki okrog in okrog, sestre in strežaji, ki so brezbrizno hodili mimo nas, samo nečesa nisem mogel razumeti in sem se začudil, da me je nehote pretreslo in presunilo: poročnik Koren je ležal bled in brezbrizen v moji bližini. Obraz je bil sivkast in na beli posteljnini skoro prosojen. Oči je imel zaprte in roke so počivale skrite pod odejo.

«Kje smo?» sem vprašal sestro in imenovala mi je kraj, ki mi je bil čisto neznan.

«Ali smo dolgo tukaj?»

«Izza sinoči.»

«Nas je bilo mnogo?»

Sestra je zavila oči in je molčala.

Ponovil sem vprašanje.

«Prvi kirurg je jokal davi,» je odvrnila zamolklo. Takrat sem se zopet domislil Korena.

«Kaj mu je?» sem vprašal in sem pokazal z roko na njegovo posteljo.

«Desno roko je izgubil. Tudi sicer ima več ran, ki pa niso nevarne. Se poznata?» je nazadnje pristavila z glasom prijetne, brezskrbne radovednosti.

«Bila sva skupaj,» sem pojasnil.

«A vi ste dobili manj,» je menila resno in z važnim naglasom. Domislil sem se tistih občutij na fronti, ko je bljuvalo na nas, in sem se zasmel. Bolelo me je v glavi, zaskalelo v nogi, vendar sem se moral smejati.

«Zakaj se smejete?»

«Ker vidim, kako ljubeznivo enaki smo ljudje, enaki vedno in povsod.»

«No?»

«Nič! Prej sem mislil, da smo samo pred očesom groze in smrti taki —»

Končal nisem; kajti sestra se je zdrznila in je odšla. Bogve, kolikokrat je že čula podobne meditacije! Umevno, da so ji polagoma postale zoprne in odveč.

Misli so se začele plesti trudne in dremotične iz slike v sliko, dokler se ni zameglilo vse skupaj in izginilo...

Ko sem se prebudil in zavedel, je slonel Koren na visokem vzglavju. Bil je še vedno bled in oči so gledale trudno, toda jasno. Ko me je zagledal, se je nasmehnil.

«K njemu bi rad,» je rekel zdravniku, ki je prav tedaj prišel v sobo, in je pokazal name. Strežaji so brž prestavili postelje in ležala sva vstric in gledala drug drugega.

«Prijetno, kajne?» je dejal počasi in je nagnil glavo proti meni.

Tedaj mi je zazvenel tisti «pes» s fronte po ušesih. Zdelo se mi je, da sem razgaljen in nag, a njegove oči so se smehljaje pasle po meni.

«Vem, vem,» je dejal, «jaz sem ob roko, ti pa imaš še vse ude; toda to ni pglavitno! Ti ne poznaš mene, jaz ne poznam tebe in nihče naju ne pozna in midva ne poznavata nikogar. To je več vredno nego roka in več nego misel na obešanje.»

Govoril je vedno hitreje in zmirom tiše.

«Zdaj šele vem: Mrtvi bodo vstajali, slepi izpregledovali, muta-stim bo dana beseda in gluhim sluh. Jaz čutim razodetje. Bilo je treba silne groze in neizmerne potresa, da se je začel cediti gnoj iz nas. In bilo je zadnji čas! Kajti pride ura in potlej nobena več, resnica pa je samo ena, čeprav je mogoče stokrat sto tisoč potov do nje.»

Poslušal sem ga kakor stroj, njegove besede so mi begale ušesa, v srce pa mi ni segla niti ena.

Kaj govori! sem pomislil, ko je vendar vseeno. Čemu toliko pompa za opičjo krinko?!

«Ali se še spominjaš, ko sem ti dejal, da mi je umrla žena?» me je nenadoma prepodil iz misli.

«Še, seveda. Hotel sem ti takrat tudi brž reči besedo v tolažbo, toda verjemi, da je nisem našel. Vendar čutim s teboj.»

Nervozno je zgibal z ustnicami:

«Pusti to in nikar se ne šemi, saj nisem iskal tega! Samo nekaj sem ti hotel povedati. Sicer pa —»

Nezaupnost mu je zameglila pogled.

«Nikdar in nikoli ne bi bil mislil, kako je človek človeku vedno blizu,» je vzdihnil in obraz se mu je zjasnil. «Kako smo vendar smešni, vsaj jaz sem bil! Vse svoje žive dni sem iskal uganke življenja: zvezdam bi meril pot in rastlinam bi določal rast, za človeka pa se nisem niti zmenil. Še oženil sem se kar tako iz navade, morda zaradi mode ali kako, iz notranje duševne potrebe gotovo ne. In kaj je bila ženska, žena zame? Okrasek v sobi, kakor lep kos oprave ali slika na steni! Nikoli nisem iskal ničesar v njej in nikdar nisem gledal v zrcalo njene duše. Edino svojo poketenost sem ji dal in še tiste ne vse; kajti imel sem je toliko, da sem jo brez skrbi lahko razmetaval po gnojnih mlakužah in jo razsipal kakor gliva trose, Irena pa mi ni rekla nikoli žal besede. Nekaj let je bila moja žena, toda vsa ta leta nisem čul očitajoče besede iz njenih ust, razumeš?»

Nekaj božajočega je bilo v njegovih besedah in počasi sem začutil, kako se taja v meni vsa tista narejena in nepristna divjost, ki me je bila prepojila tako do mozga, da sem jo bil smatral celo v najresnejšem položaju kot nekaj bistvenega, nekaj takega, brez česar mene ni. Megla se je dvignila z oči in čisto jasno sem sedaj razumel njegove besede: «Takole bi se obesil.» Toda on je srečnejši; razodetje mu je prišlo prej in je zato širše in popolnejše.

Ko sem razmislil tako, sem bil kakor vosek v ognju njegovih besedi; vse sem sprejel, odrazil v sebi in ohranil.

On je povzel:

«Ko sem zadnjič odhajal z doma, sem začutil, kako se podira v meni stavba, ki sem jo gradil vse svoje življenje. Taka praznота je nastala v duši in taka tema, ki ji ni mogoče dati imena. Saj ne vem, kako je s teboj in tudi ne vprašam po tem, samo olajšanja se mi hoče in izpovedi, razumeš? Kar sem ti prej rekel o ženi, je le odlomek in malenkost, ki pa vendar razločno pojasni dušo, kakršna je tavalala okrog. Senco sem lovil, po luči nisem vprašal; kajti pri vsem razmišljanju se vendar nisem zavedal, da ni sence brez luči. In to je tako preprosto, ali ne?»

Poslušaj! Takrat mi je torej rekla Irena: «Bog s teboj!» Mogoče se ti bo zdelo smešno, jaz pa vem: te tri besede so podrle v meni vse, kar je bilo dotlej. Misliš: živci in tako. Le nikar! Nič živci, ampak trenutki so, ko še nenadoma odgrne človeku luč, ki jo je prej prikrivale devet črnih zaves. Jaz vem in verujem in moja vera je resnica.»

Pogledal je srepo, skoro stekleno.

«Ti nisi še nikoli mislil, povej!»

Kakor na ukaz sem jeknil:

«Nikoli.»

Tedaj on hlastno:

«Še to, — da poravnava, kar bi utegnilo izzivati nesoglasje med nama. S psom sem te zunaj nahrulil zato, ker sem vedel, da lažeš, a meni je bila laž v tistem trenutku že ogabna.»

«Ni vredno,» sem dejal malomarno.

Koren je preslišal in je krenil zopet v svoje:

«Tiste besede, da, nerazumljivo je to! Saj veš, kakšni smo. Iz mladosti prinesemo lepo bajko, ki nam urejuje svet naznotraj in navzven. Potem zajadramo in napenjamo vse sile, da bi jo potlačili, pregnali in zatrli, dokler sama nekam ne obledi in ne izgine. Nazadnje človek pozabi na bajko in na borbo zoper njo ter se zarije kamorkoli. Jaz sem se v naravoslovje in sem mislil, da sloni ves svet na mojih ramah. Delal sem sisteme, iz laži v laž sem pletel girlande svoje modrosti in z zaprtimi očmi sem gledal sonce in ga nisem videl. Takrat je prišla Irena s tistimi tremi besedami...

Bog! Padlo je v dušo in je obležalo. Od daleč nekje se je oglasila bajka, jaz pa sem jo objemal in sem se ji smejal, ali eno je bilo očitno v meni: da lažem jaz, ti, mi vsi, kolikor nas je in kakor je komu ime.»

Obraz njegov je bil bolj in bolj bled, glas slaboten, toda razločen, oči pa so se upirale vame kakor dvoje jedkih osti. Čutil sem, kako mi polje kri hitreje, in obhajala me je nekšna podzavestna bojazen. A Koren je nadaljeval:

«Nikar se me ne boj, saj sem človek, kakor ti, in sem bil v zmotah, kakor ti. Ves naš čas je ena sama velika in strašanska zmota. Kako bi sicer mogli zabresti v ta labirint gorja, ki ne kaže izhoda? Nič se me ne boj in veruj: tudi jaz se ne bi bil rešil, da me ni otela ona, Irena. Predno sem tisti večer prišel k vam, je bila pri meni, razumeš?»

Zadnje besede je izgovoril z naporom, oko mu je zablodilo nekam daleč, kakor da vidi stvari, ki so meni še skrite, in se je počasi zaprlo. Enakomerno dihanje je naznačilo, da ranjenec spi.

Od nekod je prišla sestra. Ko je videla Korena spečega, je pristopila k moji postelji:

«Vaš drug je siromak.»

Nisem vedel, kaj bi ji dejal. Bil sem še ves omamljen od njegovega pripovedovanja in sem le napol slišal sestrine besede.

«Zdajle je prišlo sporočilo, da mu je umrla žena. Dan prej, predno je bil ranjen, mu je umrla. Zdravnik je naročil, da mu ne smemo povedati.»

Šele zdaj sem se za trenutek predramil.

«Saj že ve,» mi je ušlo.

«Kako?»

«Tisto noč, ko sem bil potlej zjutraj ranjen, mi je pravil.»

Sestra je zastrmela:

«Ni mogoče.»

Nadaljnji razgovor je prekinil Koren, ki se je predramil. Ko sva se zopet srečala z očmi, sem po vsem telesu vztrepetal pred pogledom, ki ga je nenadoma zadril vame. Naenkrat ni bilo sestre, sobe nisem videl in čutil nisem postelje, samo njegove sršče obrvi sem gledal in pod njimi goreče oči in grozo, grozo sem čutil tedaj. Hotel sem krikniti, hotel sem planiti kvišku, toda udje so bili brez moči. Korenov glas pa je bil krepak in ljubezniv, ko je veleval:

«Pozabi in nič se ne boj! Zdaj pride sama in se porazgovorimo.»

Ta hip je prišla Irena, vzvišena in lepa, odraz večne lepote in kakor lepota sama. Po ramenih so se ji usipali bogati lasje in bujno telo je ovijala tančica, kakor tkanina iz luči. Ubranost je bila v vsaki njeni kretnji, v glasu, v pogledu in v slehernem vzgiblaju čarobna sladkost. Bili smo na velikem, lepo gojenem vrtu in sočno poletje se je bohotilo po gredah. Koren me je pogledal kakor iz silne daljave.

«Govori nama o Bogu, Irena.»

Ženska se je nasmehnila.

«Govori slepemu o barvah,» je rekla ljubeznivo in prsi so se ji za spoznanje vzbočile.

Koren je bil videti zmeden. Iskal je besede in jezik se mu je zatikal, ko je govoril:

«Saj nisem mislil tako, oprosti! Nikoli nisem vedel, kaj sem imel v tebi, in še danes ne vem popolnoma. Ali vendar: samo zaveso bi odgrnila, tako, veš, kakor si storila včasih, da je pramen luči šinil v sobo.»

«Kako naj ti govorim z besedami, ki niso znane tvojim ušesom?»

«Samo, Irena, kje si in kako?»

Nasmehnila se je in ta smehljaj je bil skrivnosten slavošpev sreče.

«Zame ni kraja, ni časa, ni prostora. Zame ni tvojih pojmov, kakor zate ni mojih. Če bi hotela nazaj v besede človeka, živečega v oklepu, bi ti rekla: moje življenje je sedaj popolnost.»

Zopet me je pogledal Koren, in zdelo se mi je, da še bolj iz daljave.

«Slišiš? Razumeš, kar sem ti pravil? Vprašaj jo, reci ji besedo!»

«Ni treba,» se je nasmehnila Irena. «Saj ga slišim in čujem njegovo bojazen. Življenja ne pozna in ga je strah smrti. Le brez skrbi: smrti ni, tiste smrti ni, ki jo gledate vi.»

«A Bog,» je še enkrat zaprosil Koren. Irena se je zganila in za trenutek so prepregle bolesterne poteze njen lepi obraz. Vendar je bila lepota tudi v teh in blaženost.

«Bog: tam ga ni, kjer ste ga iskali; tudi tam ga ni, kjer ste ga tajili. Bog je vse tisto, pred čemer trepeče duša v redkih trenutkih najtišje zavesti... Kako naj ti rečem, ko nimaš besede? Bog je ono vseobsežno in neizrazno, kamor prideš, kadar poteče čas. Hodi po poti, ki ti je dana v srce.»

«Kdaj bo to?»

Irena se je smehljaje odmaknila in ni rekla ničesar.

«Irena —»

Počasi in trepetaje je zdrknil na kolena pred njo. Šele tedaj sem opazil, kako krvavi na desni strani, kjer so mu odrezali roko.

«Odpusti, Irena, vse blodnje,» je jecljal na kolenih, «odpusti zmote, ki sem jih zagrešil v slepoti. Nisem vedel, kako blizu smo si ljudje, nisem vedel, kako blizu smo Bogu —»

In kakor je molil, se je sklonil čisto k tlom in je hotel poljubiti rob Irenine prosojne haljine, ona pa se je odmaknila in je rekla z žalostnim glasom:

«Nikar; kajti prah zemlje je še v tebi. Zato ni mogla jasno teči moja beseda in tvoja roka ne more do moje.»

Zdajci je obledela in se je zopet nasmehnila:

«Ko ti poreko, pridi! Čakala te bom.»

Kakor je izrekla, se je zameglilo vse, in ni bilo vrta in ne Irene. Zdrznil sem se in sem naenkrat začutil, da ležim na postelji. Na sosednji je ležal v smrtnem boju poročnik Koren. Kakor prej v viziji, tako sem videl zdaj, kako mu je na desni strani skozi vse obveze sikala kri. Par krčevitih sunkov, beseda, ki je zamrla v nejasnem grgranju, — in poročnika Korena ni bilo več.

Jos. Kostanjevec:

Sprevod.

(Konec.)



e si Večna resnica, moraš tudi vse vedeti,» pravi Joža. — «Ne bom trdil tega. Rekel sem, da so mi ljudje samo nadeli ta priimek, torej ne more biti sad tega priimka vsegavednost. Imenujem se prav za prav Jože Pevec, dasi nimam niti posluha in sem v svoji mladosti rjul kakor mlad tiger, ko so me silili, naj pojem. Tedaj so zbijali iz mene šale, takšne, da so se od smeha držali za trebuhe. Jaz sem ob takšnih prilikah vselej dejal: Resnica je, da sem Pevec, pa je tudi resnica, da nisem pevec. Ker sem le prevečkrat ponavljal to resnico, so mi podtaknili ime Večna resnica. Tako pride človek čisto poceni do slave in imenitnosti. Toda vidiš, prijatelj, ta priimek, ki se me je oprijel kakor bršljan drevesa, me ni nikdar jezil, pa mi tudi ni nikdar škodoval. Da, celo koristil mi je, pomagal je izčistiti mojo noštranjščino. Večna resnica ne sme lagati, ne sme hinavščiti, sem si dejal ob vsaki priliki, ponavljal tisočkrat v velikih izkušnjavah. Izprva je šlo počasi, o, laž ima prevelike posvetne dobrote na razpolaganje, da jih dá onim, ki jo ljubijo! In vsak hoče, da ga nalažeš, če ne je Tvoj sovražnik. Ko sem pa videl, kako so nosili in še nosijo lažnivci in hinavci na mizo sveto resnico kar v velikih čebrih, da vtone v njej Tvoja čuječnost in opreznost, tedaj se mi je vse pristudilo in z veliko lahkoto sem se počlovečil. Sedaj mi je lahko. Imam veliko sovražnikov, poveličevalcev laži in hinavstva, imam pa tudi nekaj prijateljev, ki me ljubijo. Mimo prvih hodim, kakor bi jih ne videl, drugi hodijo sami za menoj z jasnimi lici in čistimi srci... Vidiš, tako je, Joža Mrak!»

Joža Mrak osupne.

«Odkod me poznaš, Večna resnica? Nikdar me še nisi videl, pa Ti je znano moje ime in moj priimek.»

«Kako si naiven, ljubi moj Joža, da tako vprašaš,» se nasmehe Pevec. «Prej sem že rekel, da nisem vsegaveden, ker vsegavednost nima ničesar opraviti z vulgo Večno resnico. Nekaj pa vendarle vem in znam. Znam namreč čitati z obrazov in kar sem čital, znam sestavljati. Takole, vidiš! Tule pod desnim očesom, na tejle kosti se Ti je zavozljal klopčič drobnih žilic v majhno, zobčasto in temnozeleno, zelo značilno kapico. Tako kapico je imel pod očmi tudi Tvoj oče, ki sem ga poznal, ker sva bila krščena pri enem kamnu, pri kamnu v cerkvi Sv. Štefana,

njegovega patrona. Blag človek je bil Tvoj oče, čudim se le, da mu niso nadeli priimka «Večna poštenost», ali «Večni trud in delo», ali «Večni garač in zastonjkar», zakaj odšel je k svojim očetom suh kakor cerkvena miš, ker ni znal ceniti vrednosti svojega dela in ne požrešnosti svojega bližnjega, kateremu je delal napol zastonj. Odneseš pa je s seboj dober kos poštenosti, zakaj od tistikrat sem jo tam doli le redkokdaj srečal. Vidva sta si podobna kakor Ti je podobna Tvoja glava v zrcalu... Pa ne zameri, še nekaj drugega je, na čemer sem Te takoj spoznal in kar me je prav za prav spomnilo na kapico Tvojega očeta in kar Te še posebno krasi in časti. Ali misliš, da ne znam čitati? Ali nimaš na srajci vsitega svojega imena, popolnega imena: Joža Mrak? Prav, ko sem videl Tvojo belo srajco in sem Te že hotel vprašati, kje si jo ukradel v teh časih, da bi si šel tudi sam po eno, me je zbodel v oči Tvoj priimek. In tako vidiš, da ni nobena coprnija ta moja vsegavednost. Vso čast pa Tebi, ko z vsitim priimkom kažeš, da je srajca Tvoja poštena last in me s tem dejstvom glasno opominjaš, da prav za prav tudi vulgo ali psevdo Večni resnici ni dovoljeno krasti.»

Joža Mrak ne ve, kaj naj bi si mislil o svojem sosеду. Nekaj je v njegovem govorjenju, kar se ne dá spraviti v soglasje z izrazom njegovega obraza, z bleskom njegovih oči. Vidi se, kakor da trpi muke samo duša in je telo zanje popolnoma brezbrizno.

Nekoliko časa molčita oba, vtopljena vsak v svoje misli.

«Kaj pa si prav za prav, oprostí,» izpregovori prvi Joža Mrak. «To se pravi, s čim se baviš, kaj navadno delaš? Jaz na primer, nisem nič. Priletan penzjonist, ki ga nobeden ne mara in ki tudi sam nikogar ne mara. Uživam svobodo na vseh koncih in krajih in se preživljam od zraka in če gre popolnoma po sreči z rjavo žlobudro, ki ji pravijo kava, ali pa s prismojeno prežganko. Samo pred letom dni me je srečal nekdo, ki mi je kupil klobaso. Kaj bi z njo? Poizkusil sem ugrizniti vanjo, pa ni šlo, ni hotelo po grlu. Odvadil sem se bil. In tako sem jo podaril beraču, sedečemu na obcestnem kantonu, ki je bil bržčas bolj privajen taki hrani kot Joža Mrak. In tisti nekdo mi je tačas celo obljubil, da bodo on in njegovi prijatelji že v kratkem nekaj storili zame, ki izgledam tako potepuško, da se Bog usmili. „Saj se pa tudi spodobi,“ je dejal s pokroviteljskim glasom, „ko ste tako dolgo molčali za narod.“ Zavil je proti bližnji gostilni, dasi je bilo še zelo zgodaj. Vendar se je prej še enkrat obrnil proti meni in me posvaril: „Pa piti séveda ne smete, če hočete kaj doseči!“ Od tistikrat ga nisem več videl in on mene tudi ne. Toda njegovo

svarilo je pomagalo, od tistikrat nisem več pil, začel sem spravljati vinarje, kolikor jih je ostalo od kave in prežganke in čez dobro leto sem imel toliko skupaj, da sem si kupil tole srajco, edino, ki jo imam. Kadar jo dam prat, ležem v postelj in po trpežljivo čakam, da jo perica prinese. Celo za rdeči sukanec sem nahranil v dobi enega leta, da se na tej srajci blišči popolno moje ime, ki je danes nekoliko pripomoglo, da sva se tako hitro popolnoma spoznala. Izkratka in še enkrat, jaz nisem nič, jaz ubijam samo čas in čas ubija mene. Le včasih, včasih se mi zdi, tako iz nepoznane dalje prihaja misel, po prstih kakor mamica k bolnemu otroku, in mi prinaša hladila, leka mojim ranam. Misel, da vsaj nisem škodil svoji domovini, če ji nisem mogel koristiti. Toda, odkod ta sentimentalnost, ki je nisem vajen? In danes že ves dan...»

«Da, že danes si mislil na smrt. Ne vprašuj, odkod to vem, ko si mi nehoté povedal sam. Čemu se izpostavljaš smrti, ko še ni čas zate? Res je, mnogi so Te prehiteli, mlajši in krepkejši, toda to je bilo potrebno. Sedaj pa ni potrebno, da samo eden izmed nas izgine, pa bodisi mlad ali star. Mladi so naša bodočnost, stari morajo biti naša sedanost, ker je prošlost umrla in ker je na nje mesto stopila sedanost, ki ni še bodočnost. Vsi so potrebni, kolikor jih je lepih misli in poštenih src. In teh je še mnogo... Pa Ti si hotel vedeti, s čim se bavim jaz in kako ubijam svoje dolge ure od dne do dne in od tedna do tedna. Bil sem svoječasno učitelj, tamle takoj ob meji. Vidiš oni rdeči zvonik za najnižjim črnim obronkom? Komaj da se vidi kos strehe z jabolkom in križem. Vse hiše so skrite med drevjem in za brežinami. Tam sem bival nad štirideset let. In kakor so skrite hiše, tako je bilo skrito tam moje življenje. Toda ljudje so me imeli radi, potrpeli smo drug z drugim, če ni bilo meni ali njim kaj všeč, in smo — delali. V naši vasi ni bilo večnih preprirov med sosedi, v najkočljivejših nesoglasjih so se zatekali v šolo, tam je bilo domače naše sodišče. Ne sodišče, ki obsoja na globe in na smrt, marveč sodišče, ki je pogledalo človeku v dušo in srce in je tamkaj skoro vedno našlo kleno zrno, ki je iz njega vzknila sprava in poravnava. Šola je bila posvetovalnica in zatočišče vseh, ki so iskali pomoči, od najmanjšega do največjega. Nisem bil sam, podpirali so me možje, ki so imeli srca in možgane na pravem mestu. Naj preidem dobo, ki je tudi iz naše vasi zahtevala žrtev skoro iz sleherne hiše, ko so se solze držale skoro slehernih duri in so klonile glave pod težo velike bolesti. Tačas sem hodil od hiše do hiše in sem tolažil kakor sem vedel

in znal. Pa je prišlo nenadoma veliko veselje, pesmi so orile iz dolin v bregove, iz bregov v doline, svirala je godba, po vrhovih so goreli kresovi, na najbolj zapuščenih strniščih so vzklike cvečice. Prišlo je naše odrešenje, tako nenadoma je prišlo, da je ubilo vso opreznost in čuječnost. Do nezavednosti smo se opajali in rajali, v tej nezavesti nismo videli črnega oblaka, drevečega proti nam od zahoda. Ko smo se iztreznili, je bilo prepozno. Zopet je padla tema na naše pokrajine, zarožljale so verige novega robstva, ki je hujše od prvega... V naši vasi je trepetalo sleherno srce, ljudje so se zbirali v gručah, šepetaje govorili med seboj; zaupali niso več niti drevju okoli svojih hiš, da ne bi izdalo njihovega govorjenja in trpljenja. Pričakovali so odločitve v smrtnem strahu. Ali pripademo sem ali tja? Tiste dni je bilo, ko ni hotelo nobeno delo izpod rok in ko nismo niti mogli presoditi, katerega bi se lotili. Izkratka, začelo bi se bilo upropačanje na vseh koncih in krajih, materijalno in moralno, da nas ni bilo v vasi treh, štirih, ki smo se polagoma zavedli opasnosti položaja in začeli trezno misliti. Ljudstvu je bilo treba predvsem ohraniti mirno kri, dati mu vsestransko moralno podporo, zavladati nad njim s pošteno in odkritosrčno voljo. Tistikrat sem zaprosil za vpokojenje, ker je bilo novo delo med odrastlimi začasno nujnejše od onega med šolsko mladino... Zgodilo se je, da so potegnili mejo nad našo vasjo, da smo ostali na tej strani. Vse se je oddahnilo, a srca niso mogla biti vesela. Dvignila se je tista strašna stena, ki butamo obupno ob njo, mi na tej strani, naši bratje in sestre na oni, vsi, ki spadamo pod en krov, vsi, ki nas vežejo srčne vezi v eno veliko družino. In naša gruda na oni strani, naša polja in travniki, naše šume in lesovi, naši hribi in doline, vse vpije na pomoč in se zviija v bolečinah. Naša mladina v vasi pa, ki je nekdam prepevala: Hribci, ponižajte se, dolin'ce, povišajte se, da se bo videlo ravno poljé, kjer fantič moj gre, poje danes v velikem hrepenenju:

Hribci, ponižajte se,
doline, povišajte se,
da se bo videlo tja na morjé,
kjer bodo naše mejé.

In drugo kitico:

Fantje, pripravite se,
na vojsko odpravite se,
Soča je videla naše solzé,
tam hoče naše mejé.»

Joža Pevec, Večna resnica, je nekoliko prenehaj in se zazrl v daljavo. Solnce je stalo že precej visoko, naokoli je bilo svetlo, da je jemalo vid, trava se je krivila v veliki vročini. Nanos se je v daljavi zastrl s tenko soparno kopreno, da je bil videti kakor bi bil iz sladkorja. Pod lipami pa je bilo hladno in udobno, in nobenemu obeh novih znancev se ni mudilo dalje. Vedela sta, da si imata še mnogo povedati.

«Pa vprašal si me, kaj počenjam sedaj,» začne zopet Pevec. «Vidiš, v naši vasi se sedaj skoro vsi pečamo s tihotapstvom. Jaz sem načelnik tihotapcev, skoro vso mladino imam za seboj. Ko smo dovršili delo na polju in drugod, se zbiramo in odhajamo v temno noč. Znale so nam vse najskrivnejše stezice, znan nam je vsak grm in kamen na poti. Na zvezde gledamo in v najčrnejši temi spoznamo mesto, kjer se je ustavila ali dalje premaknila naša noga. Nikdar še nismo zabredli s prave poti, vsako tihotapstvo se nam je do sedaj posrečilo.»

Joža Mrak se nemirno premika na svojem kamnitem sedežu, ne veruje, da je prav slišal.

«Tihotapci?... Kako me je naenkrat zazeblo... Šališ se, tovariš...»

Večna resnica ga pogleda resno od strani in nadaljuje:

«Da, tovariš, tihotapci... Toda ne tihotapci tobaka in svile, zlata in srebra in lir. To, kar tihotapimo mi, je dragocenejše od zlata in draguljev, to je, dragi moj — človeško življenje, to je — svoboda, ki jo prinašamo vsakomur, ki po nji hrepeni. In rešili smo že marsikatero življenje, prinesali smo marsikomu prostost. Vidiš tamle ono preseko med najvišjimi smrekami na nasprotnem hribu? Od tukaj jo lahko opazi Tvoje oko, če pa zaide Tvoja noga tja čez, je ne najde nikoli. Tudi noga našega sovražnika je še ni našla in brez skrbi hodimo po njej. Strma je na tej strani, človek bi se lahko stojé paseel na njej, a mi smo v polpreteklih nočeh sopihali skoro po sedemkrat na teden po njej navzgor in še tisto noč proti jutru navzdol. In za nami je stopal vsakokrat sprevod betežnih, z bremení obloženih ljudi. Težja od bremen na njih hrbtih pa so bila bremena, ki so tiščala njih duše. Marsikatera trpka in krvava solza je padla na travo ob težki poti, iz obupa porojeña, še danes ne pozabljena. Mnogo smo jih spravili semkaj v soparnih poletnih nočeh, a še več v nočeh, ko bi niti psa ne bil zapodil iz hiše. Naša vas jim je bila prvo pribežališče in zatočišče, od tu dalje pot širša in svetlejša. Vidiš, to je bilo tisto naše tihotapstvo v dneh groze in strahote...»

V Tvojih očeh, tovariš, čitam vprašanje, zakaj jih je toliko odšlo od tamkaj. Težko je zapustiti rodno grudo in kdor jo zapusti, kaže, da je ni ljubil. Ne, prijatelj, pretežna večina jih je bila, ki so to rodno grudo zapuščali s krvavečimi srci in ki bi bili dali svoje izveličanje, da jim ni bilo treba iti. Oni bodo trdna vez med brati to^z in onstran meje, in ko pride čas, ne bodo med zadnjimi. Oni, ki so odšli brez potrebe, so bili od nekdanj nadloga vsem, ki so pošteno mislili. In le prav je, da so se umaknili, ker tam bi bili več škodovali kakor morejo škodovati tukaj. Ni jih škoda, izginili bodo kakor kaplja na veji... In vidiš, tovariš Joža Mrak, sedaj, ko smo že davno opravili najnujnejše delo, ko ni treba več tihotapiti s človeškim življenjem, nikakor še nismo odložili tega posla. Še vedno hodimo tja čez, še vedno tiho^z tapimo. A sedaj tihotapimo z lepimi mislimi, ki jih prenašamo z ene strani na drugo, tihotapimo z vsem, kar je potrebno, da izpodkoplje meje, ki so jih postavili nam v sramoto. Te meje mora pogoltniti sinje morje, jih mora preplaviti Soča!... Joža Mrak, Ti, ki praviš, da nisi nič, pojdi tudi Ti med tihotapce, da bodo izbrisani Tvoji grehi in da ne boš mislil na smrt, dokler sama ne pride po Tebe! Pa ne obotavljaj se! Zdravo!»...

Večna resnica se je dvignil lahko kakor mladenič in elastičnih korakov je stopal po stezi v dolino. Joža Mrak je zrl za njim in je videl, kako ga je tam doli med travniki sprejela v svojo sredo družba mladeničev in mladenk, prihajajočih iz cerkve. Sredi njih je stopal z vedrim čelom, lahko in gibko kakor oni.

Naenkrat pa je zazvenela iz doline na Joževo uho pesem, glasno odmevajoča od skalnatih robov:

Fantje, pripravite se,
na vojsko odpravite se,
Soča je videla naše solzé,
tam hoče naše mejé.

Basisti so pritiskali refren:

Ampak še dlje, še dljé,
naše mejé, naše mejé,
še dlje!...

Tam na križišču glavne ceste so pred stražnico topo gledali zarjaveli tipični obrazi obmejnih stražnikov na mimo idoče pevce. Iz daljnega juga so bili prišli, pri nas jih je zeblo sredi vročega poletja. Bulili so in se režali, nihče izmed njih ni razumel besede.

Oddaleč pa se je s preroškim mirom smehljal sivi Nanos.

Stano Kosovel:

Trudna pesem.

Črni bori, stražniki življenja,
 bele breze, sestre hrepenenja,
 kje je čarna noč mladostnih zvezd?
 Kje je moč in kje so čvrsta krila,
 ki so se za cilj z viharji bila
 sredi težkih teh življenskih cest?

Kje so časi, kje so tista leta,
 ki jih z rožami spomin prepleta,
 da v dišečem šopku sam izgine trn?
 Kaj vse to je bilo? Ali sanje,
 ki mladost prevaro kupi zanje,
 preden z lic izgine smeh srebrn?

Gluha noč spustila izza gore
 svoje neprozorne je zastore
 in zaprla me v osamljen svet.
 In v tem svetu zdaj nevzdržno plakam
 in v tem svetu zadnje ure čakam,
 ko da sem umrl, od vseh preklet.

Refren iz mladosti.

Rad sem imel te kot ljubi mož
 deklico z rožo med kitami rož.

Zaupno so vprašale moje oči:
 Zakaj li te v gaje ljubezni ni?

Saj grm cvete in poje ptič,
 kaj s tvojim življenjem ne bo nič?

In ti si pogledala v črna tla,
 in s solzo v očesu si dalje šla,

a jaz sem ostal na tem bregu sam ...
 Od tistih dob lastnih stopinj ne poznam.

Miran Jarc:

«O, človek!»



e ti niso borzna poročila poleg dnevnih novic še edino čtivo in če si ohranil iz dobrih starih časov še kaj mile volje do leposlovja, umetnosti in glasbe, si se prav gotovo — poznam te kot ustaljenega moža, čuvarja reda in okusa — ujezil nad temi mladimi Evropejci, katere je — kot misliš — obsedla vrtoglavost povojnega sodomskega plesa, ki ni prizanesla niti ponižnim Kranjcem, kakor si se lahko prepričal ob Labodovcih, dasi si imel upravičen strah predvsem le* pred J. in C. Vidmarjem, mimo katerih nisi mogel s priučeno tolažljivko «literarni kričači». *Malo pre dolgo je — ali ne?*

Toda ne gre za imena posameznikov, tudi ne za imena najrazličnejših struj, ki so se — hočeš, nočeš — globoko zarezale v široke ravnine pridnih leposlovnih delavcev, temveč važno je dejstvo, da si se ob tem pojavu začudil in vznemiril.

Tega vznemirjenja pa se ne smeš in slednjič tudi ne moreš osvoboditi z enostavnim zanikanjem nastopa «tujcev» — sam-si jih krstil «tujce», «vsiljive goste». —

Nad kom si se vznemiril?

Gotovo ne nad bednimi modnimi posnemači in dnevne slave željnimi mladiči, saj je bilo takih sebe praznih spremljevalcev v vseh dobah in pri vseh narodih odveč, ki pa niso bili nikdar in nikomur nevarni, temveč vznemiril si se nad vsebino vseh resnih del sedanjosti, ki ti, izostrena v krik «o, človek!», rezko žvižgajoča, ne dado miru ne podnevi, ne ponoči; o, šele ponoči te prešine ta krik s prej nesluteno grozo, da slednjič, potapljajoč se v kalnih valovih in vrtincih mrzličnega nočnega doživljanja, ne veš več, ali ti je ta vekovečni krik zaklical nekdo iz Nemčije, Francije, Rusije ... Indije ... ali si si ga pa — po njegovi duhovni indukciji — zaklical ti sam!

O, poznam te: pod tem krikom se zgrozevaš in zato bi rad uničil vse knjige, vse slike in kipe in kompozicije «o človek». V takih trenutkih se z boleščjo spominjaš svojih prednikov ali pa sebe nekdanjika, ki si po dnevnem opravilu pohitel z veselo družbo v okolico, ko si se ob večerih zabaval in «raztresal» ob zgodovinskih romanih, ob široko razmahnenih epskih slikah romancierjev 19. stoletja, ali pa se razneževal ob akordih fin-de-

* Tu se oziram le na leposlovje.

sìecl~~e~~ovskih strunarjev, ki so se ti — stilisti — laskali s svojimi odličnimi stavki in stih, pozibavajočimi se po jezeru melodije, kajti njihovo življenje je bilo bajno trpka melodija, še bolest so pretopili v prelest. Pri romantikih pa začuješ prvi razzvok, ki ga je povzročil na vrata zemskega življenja trkajoči — Duh.

Vem, da me boš takoj zdaj prekinil, rekoč: «Torej ni 'zasluga' sedanjikov, da so izstrelili pod oblačno nebesje «o človeka», saj so ob tem kriku trepetali že romantiki!»

«Da, že romantiki! Toda duhovnega razvoja vendar ne smeš meriti s historičnim časom, ki velja le za izpremembe v fizičnem in psihofizičnem svetu, temveč z merilom, po katerem se živalska nprav človeka odigrava v fiktivni preteklosti, boj¹ živali in² Boga v človeku sedanjosti, bodočnost pa je stanje človeka³ Duha.

Morda se boš čudil, kako daleč preko tvojega leposlovja sem zašel, toda tvoje čudenje te označuje za nezmožnega podoživljati «krizo» novodobne umetnosti.

Že prej sem te opozoril na tvoj strah pred sličnimi umetninami.

Spomni se, kako občutje te je prevečalo na primer ob čitanju Sienkiewiczzevega «Potopa» ali Finžgarjevega romana «Pod svobodnim solncem». To so bile zate ure ugodja, saj si se oprostil vseh dnevnih skrbi; obilica dogodkov, skrb za junakovo srečo te je vsega tako prevzela, da si popolnoma pozabil nase in si knjigo odložil z neko olajšanostjo in duševno nasičenostjo, poleg zavesti, da si nad vse dober in blag človek.

Zdaj pa obudi občutje, ki ti ga je izzval n. pr. Paul Claudel s svojimi dramami ali pa Pregljev «Plebanus Joannes».

Kaka razlika!

Prej si bil le brezskrben glédalec ali vsaj sočuten spremljevalec, zdaj pa te je že počesto kaj neprijetno dirnil občutek, da te avtor — razgaljuje, začel si gledati v obraz — samemu sebi, kateremu si že tolikokrat ubežal in ki si se njegove «vsiljive» prisotnosti rešil s pomočjo prijatelja, družbe, lahkega čtiva, vesele prireditve itd. Ta «on», ki si pa ti sam v svojem najglobljem bistvu, se je ob takem čtivu prebudil in stopil pred te kot neizprosni — sodnik, ki ne pozna nikake obzirnosti, nikakega usmiljenja. Glej, in po taki knjigi se čutiš zmetega, strtega, poteptanega v prah. In premišljuješ. Prav za prav ne premišljuješ samo, temveč v tebi se začne odigravati neko svojevrstno doživljanje, ki sčasoma preide v stalno stanje vedno večje vznemirjenosti, boječnosti, strahu... groze. Tvoj korak postaja omahujoč, tvoja beseda redka, pogled plah. Začneš se družbe izogibati, prepad med tabo in svetom se večja in večja, dokler se

ne najdeš v popolni samoti in tu se začena vekovečna pradrma med satanom in Bogom za človeka v tebi.

«Toda to kot bliskavica posvetlikavajočo grozo sem že doživljal ob Strindbergu, ob Dostojevskem...» boš vzkliknil. Seveda, saj tu — kot sem že poudaril — ne pride historični čas v poštev. To grozo bi tudi občutil ob Goethejevem Faustu — toda pred davnimi leti, ko si ga moral čitati, je bil tvoj duševni pogled še ves obrnjen nazven. Kot bilka v viharju bi se bil zvil pod Tolstim (Kreutzerjeva sonata, Oče Sergej, Izpoved itd.), tudi Ibsenov «John Gabriel Borkmann» bi te prav občutljivo zadel v živo.

Sčasoma pa ti postanejo vsi ti «tujci» neločljivi prijatelji, ki te verno spremljajo na čudnem samotnem romanju, zapuščajoč te kot Virgil Danteja v višinah, preko katerih ne morejo več, kjer pa te čakajo že novi vodniki, kojih besede se kot silni zublji posvetijo iz pramolčanja, kojih telesa so vedno bolj zdaljšana — živi, pod zvezde rastoči obeliski, dokler se ne zgrudiš pod strašno podobo vtelesenega križa, pred — Kristom.

Iz leposlovja v religijo, iz estetskega ugodja v etično življenje!
Etos!

To pa se tiče mene, tebe, slehernega izmed nas. Zdaj si lahko poveva brez ovinkov: oni «strah», ki te je prevzel ob «novi» umetnosti, ni ničesar drugega kot napor živati v tebi, da bi obdržala nadvlado nad duhom, ki se ti je zdaj prebudil vsled zato «ugodnih» razmer — pomanjkanja materijelnih dobrin. Isto, kar doživljajo zdaj s tabo vred «trpeči tisoči in tisoči», so doživljali v vseh dobah bolj ali manj redki izločenci in izobčenci sveta, dočim so osobito dandanes dani vsi predpogoji, da se množica Evropejcev odpravlja na pot na znotraj in odtod ti bo tudi razumljivo rastoče hlastno zanimanje za okultne in ezoterične vede, obenem pa propadanje filozofskega materijalizma, ki je le afirmacija naše telesne narave.

Po vsem tem je «nova» umetnost nova le po vsesplošnem izrazitem poudarjanju etičnosti, ki je pa bila in je vedno podlaga vsaki pravi, seveda redki umetnini, obenem pa je nastajajoča umetnost izrazito — krščanska*, kajti šele zdaj se vzporedno z vsesvetkim sodomstvom in gomorstvom pričanja zavedno

* «Krščanska» tukaj ni mišljeno, kakor ga pojmuje sodobna rimskokatoliška, pravoslavna ali protestantska konfesija, marveč tako, kot so krščanstvo ob razpadu rimskega imperija z zanosom izpovedovali prvi njegovi oznanjevalci in mučenci. (Op. ured.)

krščanstvo, ki obenem pomenja končni obračun z antično kulturo, s katero je Evropa še vsa prežeta (grška umetnost, rimski ius in militarizem), a tudi obračun s «preroki», ki hočejo potom programov od zunaj — torej z intelektualno ali fizično silo — pretvoriti človeka, v blazni veri, da ga s tem odrešijo (prim. v «Rdečem Pilotu» Podbevškove članke o umetnosti!).

Seveda se ta razvoj v duhovnega človeka vrši silno počasi in je odvisen od spoznanja slehernega posameznika. Vendar pa se zdaj opaža izrazito stremljenje po duhovnosti, kar seveda vzbuja videz tavanja, tipanja in iskanja, silovitega odtrgavanja od telesnosti, na drugi strani pa se etični slabiči «rešujejo» v divji vsepijanosti in do skrajne sebičnosti razpaljenemu uživanju, ki jim je še edina «uteha» v obupu velikega razkola.

Kadar pa dospe umetnik do stopnje zavednega krščanstva, preneha z dotedanjim načinom izražanja ter začne uporabljati vso svojo produktivno energijo za ustvarjanje v sebi in na sebi, kar se odigrava v skrivnostnem molčanju (prim. samo Tolstega!).

Ali ti ni vzknila misel, da je torej umetnost le začasna luč na poti do samega sebe, ki je pa nič ne potrebuje človek na višavi, ki ga je obsvetila — Luč Sveta!

St
ijf 1922 Mirko Pretnar:

Pred hišo.

Solnce je šlo za goré;
lahen ovija me hlad,
tebe že vidim mižé
táko kot zadnjikrat.

V daljah gubi se glas
Ave Marije v večer;
v molk se zavija vas,
vsakdo zapira dver.

Vsakdo zápira dver,
moje odprte so:
danes je tih večer,
rane odprte so.

Književna poročila.

Alojz Kraigher: Umetnikova trilogija. (Ivanu Cankarju v spomin.) V Ljubljani 1921. Samozaložba. 134 str.

«Povem vam tudi, da tistih veselih in žalostnih zgodb nisem pisal jaz, ki govorim z vami in ki vas imam od srca rad, pisal jih je človek, ki ga ne poznate in ga nikoli ne boste poznali.» Teh Cankarjevih besed sem se domislil, ko sem prebral Kraigherjev dramski triptihon «Umetnikovo trilogijo», posvečeno spominu I. Cankarja. In našel sem, da tudi «junak» te «Trilogije», ki ga je avtor nazval Janeza Umetnika, ni pisal Cankarjevih «veselih in žalostnih zgodb», dasi nosi njegov verni zunanji obraz in je ves, kakor se kreta in šeta ter smeji s svojim «brnečim» smehom, on sam, Ivan Cankar z ulice in iz kavarne. Umetnikov notranji obraz, edino resnični in pravi obraz, kakor je zatrjeval Cankar ne-štetokrat, je navzlic trilogiji ostal še nadalje nekje skrit in zakopan, dostopen samo vernemu čitatelju, da ga dvigne in razbere iz zastrtih globin poetovih del in umetnin. Ne, popolnoma ni ostal skrit ta obraz: tedaj ko Janez Umetnik hromi Malči pripoveduje zgodbo o zrcalu, se za hip — kakor luč skozi špranjo — zabliski in čitatelju se zazdi, da bi tale Kraigherjev Janez Umetnik vendarle utegnil biti u m e t n i k Ivan Cankar. Za trenutek samo; zakaj takoj nato spet vsevкуп zagrnejo valovi z ulice, vsakdanjosti, negloboke duhovitosti, mestoma celó banalnosti. In človek si mane oči: zunanjosti, preveč zunanjosti!

V svetovni literaturi ne srečavamo dosti del, ki bi nam z umetniško-kritično točnostjo in nazornostjo v obliki umetnine mogla predočiti vso dinamičnost in kompliciranost človeštvu znanih, zgodovinskih genijev, silnih, svet vodečih osebnosti, mislecev, raziskovalcev, umetnikov. Take osebnosti so zmerom privlačile ne samo pisatelje in literate, marveč tudi — naravno z večjim uspehom — upodabljajoče umetnike. Poizkus je smel in vabljev. V geniju se je izkristaliziral duh rodu in človeštva, v žaru genijevega dejanja in nehanja se ogleduje pritlikavi človek, kakor se ogledujejo ponižni holmci in griči v nedostopnem svitu nebatičnih snežnikov. Projicirati vso izkristaliziranost genijevega duha v svoje delo, eliminirati lastno osebnost ter jo preleti v posodo genijeve osebnosti, to bi bil umetniški čin, dostojen oblikovane osebnosti. In zato bi pomenilo, umetniško zajeti mogočno osebnost, biti ji duševno raven in enakovreden? Skoraj da! Menim, da bi se pisatelj, ki bi z umetniško objektivirano nazornostjo izoblikoval vse vidne in nevidne strani, vse podzavestne gibalne sile, vsa iskanja in snovanja, strasti, ljubezni in sovraštva Napoleonovega vojnega genija, mogel nazvati Napoleon v literaturi. To pa je nemogoče že radi tega, ker je notranje lice vsakega genija preveč diferencirano, ker se dve osebnosti nikoli povsem ne krijeta in ker je končno vse opravilo pisateljevo že po svoji naravi — Dichtung und Wahrheit. Iz tega sledi, da se je razbilo nešteto poizkusov oblikovati v drami ali v romanu osebnosti Jezusa, Buddhe, Sokrata ali Napoleona, Leonarda da Vinci, Goetheja in dr. Edina izjema v črtanju močnih historičnih tipov so Shakespearjeve drame (ne glede zgodovinske «točnosti», marveč glede suverenega slikanja notranjega obraza oseb, njih borb, strasti, naporov), ki so silne, kakor priroda sama, igraje ustvarjajoča genije in bedake ter — Tolstega «Vojna in mir», ta najgenijalnejša zgodovinska koncepcija v modernem romanu. Pisatelji manjših kvalitete pa se pri črtanju močnih zgodovinskih značajev predajajo ali svoji fantaziji, da bi se na ta način pritipali do gorečega centra genijevega, ki živi bodisi v ljudski legendi, bodisi v delih genijevih, ali pa se omejujejo na več ali manj točno in

interesantno podajanje zgodovinskega posnetka (Gobineau «Renesansa», Merežkovskij «Leonardo da Vinci»).

Kraigher je volil drugo pot — pot zgodovinskega posnetka. S tem je brez dvoma storil literarni zgodovini (ki ji je življenje človeka sredstvo za razumevanje njegovih umetniških del) precejšnjo uslugo, a manjšo morda umetnosti in še manjšo Ivanu Cankarju, ki je bil ves, kakor ga vidim in kakor je sam poudarjal, človek notranjih vrednot, notranjega sijaja, a na zunaj nebogljen otrok, obložen s hibami in nadlogami, ki jih je prenašal z naporom in odporom kakor breme svoje telesnosti. Prejarko poudarjanje telesnosti mora nujno biti na škodo duševnosti. Temu se Kraigher ni izognil. Podal nam je človeka I. Cankarja, ne umetnika. Zato je netočnost že v naslovu, ki bi se ne smel glasiti Umetnikova trilogija, ker je to trilogija človeka, ki mu je ime Janez Umetnik.

Toda ne glede na to, ali je ta Janez Umetnik pravi in pristni Ivan Cankar (dasi je to avtor očitno nameraval) ali ne, je treba delo pretehtati in preiskati kot delo samo, kot dramo, kot umetnino. Organska vez, ki spaja te tri enodejanke, — dve drami (prav za prav sliki) in eno komedijo — v trilogijo, je oseba Janeza Umetnika. Fabule vseh treh enodejank so skrajno preproste in enostavne, a vendar očitujejo avtorjev instinkt za odrske in dramske efekte. Spretno očitano poslavljanje na odru je zmiraj nekaj učinkovitega, pretresljivega. Podlaga vsem trem delom trilogije je slovo: slovo od tujine in od neveste, slovo od sveta in življenja, slovo od vsega zemskega in posvetnega ter hkratu zadnji posmrtni obračun in vhod v transcendentalnost. O dejanju skoro ni mogoče govoriti. Vse to je zgrajeno v živahnem, sočnem, včasih brutalno naturalističnem, a tuptatam tudi naravnost mojstrskem dialogu ter v spretni in okretni tehniki. Zlasti se tehnično odlikuje prvi del, ki ga preveva fluid naravnega, neprisiljenega razvoja. To je karakteristična slika slovenskega literata bohema na Dunaju, uspela vzlic kinematografsko brezdušni in viharni karakteristiki Umetnikovih prijateljev, ob katerih mora čitatelj citirati Ibsena: «Teh ljudi ne vidim pred seboj.» (Imena Janez Pesnik, Janez Pisatelj, Janez Poslanec še ne morejo biti dovoljne karakteristike!) Boljše so očitane ženske, zlasti hroma, tajinstvena Malči (pristna Cankarjeva «junakinja») in končno seveda Janez Umetnik s svojo zagonetno pasivnostjo in ravnodušnostjo, ki ga obkroža, ki pa je v svojem bistvu resignacija, odeta in maskirana z nekim čudnim prešernim smehom. — Tehnično šibkejši od prvega je drugi del s svojima nekoliko navsnima in mestoma malo okusnima vložkama licejk in študentov. Tudi ženske so očitane slabše: Ana je samo druga izdaja Pavline v prvi sliki, Helena je podana preveč vnaje. Vzlic temu je konec druge slike, zlasti sklepni prizor, ko odhaja Janez Umetnik v dolino — v smrt, nekaj najlepšega, najpretresljivejšega, kar sem čital v slovenskem dramskem slovstvu. Po tem eno stran dolgem prizoru, ki je tako poln pregnance in lapidarnosti, kakor Prešernovi «Sonetje nesreče», je treba meriti umetniške zmožnosti Kraigherjeve!

Vse drugEGA kova je tretja slika! Tu se je podal avtor na spolzka in nevarna tla najbolj pereče sodobnosti, hoteč jo v obliki aristofanske komedije izbičati in osmešiti s cankarskim smehom. Pograbil je par živečih sodobnikov, ki zastopajo izvestna kulturnopolitična mnenja, ter jih vrgel na oder. Toda — Ivan Cankar je s svojimi kulturnimi in političnimi nasprotniki najuspešnejše in najgenijalnejše obračunal v svojem življenju sam! Kar je postavil na oder Kraigher, je bolj karikatura, nego satira, bolj polemika in pamflet, nego umetnina. Res da bodo naši zanamci sodobno slovensko kulturnopolitično življenje nazvali

najbrž plehko in pusto burko vendar avtor ni našel dovolj objektivirane distance napram temu življenju, ni poglobil njegovih perspektiv ter ga je odel z vse preproznim pajčolanom feljtonskočlankarskega značaja. Tako je razbil enotno linijo, ki bi jo moral vzbočiti preko svoje trilogije, podati Umetnikovo tragično hrepenenje po breztelesnosti, njegovo žarko slo po kozmični brezprostornosti in brezčasnosti ter je navezal to linijo šele ob sklepu v preprostolepi sceni svidenja Umetnika z materjo. Zato je zadnja slika umetniško najslabša.

Mnogo bi se še dalo povedati za in proti tej «Trilogiji», zakaj delo je zanimivo, izzivajoče kritiko in pohvalo; in to je znamenje, da delo živi. Eno je jasno: napisano je iz iskrenega, poštenega srca, umetniško vzlic številnim hibam in nedostatkom brez dvoma najjačje dramsko delo zadnjih let. Zato bi sodilo v repertoar slovenske drame, ali ne? To sporočam upravi Narodnega gledališča, odgovorni čuvarici slovenske drame, v resen in vesten premislek!

Fran Albrecht.

Novi prevodi iz Shakespearja. (Konec.)

O Bogdanovičevih prevodih je «Zvon» že govoril. Ista točnost in solidnost kot prejšnje odlikuje tudi ta prevod. Sicer to ni prvi prevod Julija Cezarja v hrvaščino; pred Bogdanovičem so že dramo prelagali: Špiro Dimitrovič, A. Kasali, Stevo Petranović, dr. Svetislav Stefanović in Miloš Zečević, neke «avstriške» je podal tudi A. Krespi. Pot je torej kolikortoliko uglajena, dasi niso nekateri prevodi potekli iz originala. Bogdanovičevo delo bi torej lahko pomenilo nekakšen završetek teh prizadevanj; želel bi mu samo več pesniške lahkoče in gibčnosti. Vsekakor je dober temelj za nadaljnje delo postavljen.

Ta drama bo posebna pridobitev za naše šole, kjer bo služila za pojasnjenje dramskega in tragičnega pesništva. Prezreti pa ne smemo tudi mogočnega vtisa, ki ga mora narediti ta borba za politične ideale na mlade duše. Izdajstvo, grški zgodovini nekaj vsakdanjega, je v rimski zgodovini nepoznano. —

Milan Šenoa nadaljuje s prevodi iz Shakespearja tradicije svojega očeta, ki je podaril hrvaški književnosti Romea in Julijo ter Mnogo vike ni za što; a sin je poleg obeh delov Henrika IV. še presadil v hrvaščino Kako vam drago in odlomek Noči sv. triju kralja. — Drami o kralju Henriku IV. spadata v srednjo dobo Shakespearjevega ustvarjanja. Henrik IV. je zasedel leta 1399. angleški prestol, ko je bil upropastil Riharda II., in je vladal do leta 1413. Prvi del drame obravnava začetke Henrikove vladavine; od zmage, ki jo izvojuje mladi Percy pri Homildon Hillu leta 1402. za svojega vladarja, pa do poraza, ki ga doživi Hotspur (zakaj ni dobil hrvaškega imena?) pri Shrewsburyju leta 1403.; ta poraz šele je zasigural Henriku kraljevi prestol. Dvorske intrige vstaje in meščanske vojske, ki tvorijo ogrodje dejanja, bi mogle le malo vleči, da jih ni pesnik oživil z mičnimi posamničnostmi. Širok prostor n. pr. je dobil odkazan Sir John Falstaff in njegov drug Bardolph, «vitez goreče sveti tiljke» (ta priimek mu izmislil Falstaff po nosu, ki razodeva njegovo slabost).

Prevod Šenoa dela vtis, da je šel prezgodaj v tisk in da bi še dobro prenesel novo pilo. Prelagatelj se trudi, ohraniti metrično ogrodje, kakor ga je ustvaril pesnik sam, a vsebina hrvaške verzije leži često znatno stran od tega, kar pove original. Ljubavni razgovor med Mortimerom, ki ne zna vališki (Welsh), in njegovo ženo, ki ne zna angleški, prinese lepo izpremembo v politične razprave tretjega čina:

I understand thy looks: that pretty Welsh

Which thou pourest down from these swelling heavens,

I am too perfect in; and but for shame,
In such a parley would I answer thee. (III, 1.)

Razumem tvoj pogled: mili vališki govor, ki ga rosiš s teh razcevelih nebes, mi je predobro znan; in da me ni sram, bi ti odgovoril v takem razgovoru...

Razumijem tvoj pogled Walesa kéeri,
Što prosiplješ sa izvora nébeskih
Predobro. A kad sramio se ne bih
I opet počeo bi takav razgovor. (Šenoa, 42.)

Tukaj sta zabrisana zmisel in lepota originala. Mortimer hoče reči naš zadnje: da me ni (kot vojnika) sram, bi ti tudi jaz vrnil zaljubljen pogled... Tudi v nadaljnjem kontekstu prevajalec ni posebno srečen.

For thy tongue
Makes Welsh as sweet as ditties highly peun'd
Sung by a fair queen in summer's bower
With ravishing division to her lute. (l. c.)

Tvoj govor čini
Taj Waleski (!) jezik slatkim, kao ljubav,
Što lijepu kraljicu uznese san,
Pa slutnjom pjeva usred ljetnog vrta. (Šenoa, 43.)

To je zelo površna prestava: ditties highly peun'd so umetne pesmi, ki jih lepa kraljica prednaša očarujoče k svoji plunki v letnem vrtu (Division: in music execution of a rapid passage of melody, Onions, Gloss). Lady Percy odvrne svojemu možu, da ne mara peti. On ji pritrdi, češ, petje je posel nižje vrste:

't is the next way to turn tailor, or be red breast teacher. (III, 1.)

Pa da. Treba da čovjek postane krojač, ili da uči sjenice (str. 50). Natančneje: Na ta način (da se vkvarjaš s petjem) kmalu postaneš krojač... Vsekakor so prozaična mesta prevajalcu boljše uspela kot pesniška, kjer tudi ni pravega vzleta. Marsikateri dovtip, ki ga je prevajalec srečno presadil, bo ostal — neumevan — brez učinka:

«Prema tebi mogla bi crnačka pljesačica Marjana proći za gradskoga nadglednika stanova.» —

O šaloigri Twelfth night spregovorim kaj več, ko izide še Župančičeva prestava. Je to eno izmed najlepših pesnikovih del, ki ima za nas še to zanimivost, da se vrši v «Iliriji».

Viola. U kojoj to smo zemlji, prijatelju?

Kapetan. U Iliriji, gospođice.

Viola. Šta ću

Ja tu u Iliriji...

Prevod je opremljen z literarnim uvodom in izdatnimi opazkami. Isto tako izpod roke Bogdanovića je izšla pravkar «Ukročena goropadnica». — Treba je torej reči, da se kaže mnogo dobre volje, a vse bo treba postaviti na solidnejšo podlago. Tedaj bo odkazano tudi kritiki drugo štaljšče.

J. Kelemina.

Aleš Ušeničnik: Uvod v filozofijo. 1. zvezek: Spoznavno-kritični del. Ljubljana 1921. 504 str.

1. Svoj uvod v filozofijo začenja Ušeničnik s problemom izvestnosti, z vprašanjem, ali je naša izvestnost osnovana na dejanstvu, v objektu, torej objektivno

osnovana, in ali je mogoče to tudi filozofično dognati. Izvestnost samo pa definira kot ono duševno stanje, v katerem je človek, ki trdno pristaja na kaj, v svesti si, da se trditev sklada z dejanstvom in se res sklada. V takim stanju je po Ušeničniku človek, ki se zave samega sebe. Cogito, ergo sum; ko mislim, sem sam sebi prisoten, v mojem delovanju se mi javi moje bitje, moje delovanje je prav moje, jaz sem, ki mislim, in zavedam se, da sem jaz. To zavedanje je neposredno. Cogito, ergo sum ni noben sklep, temveč le interpretacija tega, kar mi zavest neposredno očituje. Prvotno je prav dejstvo zavesti in sodba, da sem, je le izraz tega prvotnega dejanstva. Toda ista intuicija zavesti priča, da se ta sodba objektivno krije z dejanstvom. Sodba cogito, ergo sum je objektivno osnovana in zavedam se, da je objektivno osnovana. Ta sodba je torej v zmislu definicije prave resnične izvestnosti resnično izvestna. Človek je torej zmožen spoznanja.

Tako Ušeničnik.

Iz poznejših izvajanj in iz definicije izvestnosti se da povzeti, da razumeva Ušeničnik pod «dejanstvom» (v katerem naj bi bila osnovana izvestnost) izvenizkustveno, metafizično-transcendentno realnost, das Ding an sich, nekaj, na čemer slone šele naši doživljaji. Če je temu tako, moram reči, da ne razumem, kako naj bo naša izvestnost osnovana v dejanstvu, in še manj, kako bi se dalo to filozofično dognati. Izvestnost je brez dvoma neke vrste doživljaj, ki ga doživimo istočasno z drugimi doživljaji. Vzporedno z miselnim doživljajem, n. pr. z misljo, da kar je, je, doživimo doživljaj izvestnosti. Izvestnost se nanaša torej na doživljaje, in sicer kot neki način doživetja vsebine onih doživljajev. Jaz vidim n. pr. pred sabo drevo, to se pravi, jaz doživljam neki doživljaj. Vsebina tega doživljaja je uprav drevo in ne n. pr. hiša, neki način tega doživetja je pa izvestnost, da doživljam drevo in ne hiše. V trenutku, ko vidim drevo, sem izvesten, da doživljam in da doživljam uprav drevo. Če iz že kakršnega koli vzroka o vsebini svojega doživetja nisem zadostno izvesten, pristopim k drevesu in ga otipujem. Ako tudi s tipom doživim drevo, ne dvomim več o resničnosti svojega doživetja, to se pravi, jaz sem izvesten, da v resnici doživljam drevo. Ker je pa pristopanje k drevesu in otipavanje drevesa zopet le neke vrste doživljaj, je osnovana moja izvestnost vsebine mojega doživetja v teh doživetjih samih in ne v kakem transcendentnem dejanstvu.

Da je pa moje razumevanje Ušeničnikove misli pravo, dokazuje, kakor rečeno, poleg poznejših izvajanj definicija prave izvestnosti kot onega duševnega stanja, v katerem je človek, ki trdno pristaja na kaj, v svesti si, da se trditev sklada z dejanstvom in se res sklada. Z dostavkom «in se res sklada» je izrečeno, da se mora naša trditev «res», to se pravi preko naše zavesti, torej v metafizično-transcendentnem zmislu skladati z nekim dejanstvom, ki ni naš doživljaj. Zakaj, če bi bilo to dejanstvo naš doživljaj, bi zadostovala za našo izvestnost zavest, da se naša trditev sklada s tem dejanstvom.

Problem ugotovitve tega transcendentnega skladanja skuša rešiti Ušeničnik z dejstvom samozavesti. Tu pa moram reči, da ne najdem v svoji samozavesti ničesar, kar bi šlo preko zavesti, da se moje pristajanje na moje bivanje sklada z dejanstvom. Onega «in se res sklada» ne najdem nikjer. V sebi ne najdem ničesar, kar bi šlo preko mene v transcendentnem. Res je, da sem, ko mislim, sam sebi prisoten, res' je tudi, da sem jaz, ki se zavedam in mislim, jaz; to pa je le izraz dejstva, da sem si v svesti, to se pravi, da se zavedam, da se trditev «sem», sklada z dejanstvom, ne pa izraz dejstva, da se «res», to se pravi, v transcendentnem, izvenizkustvenem zmislu sklada z dejanstvom. Zato je tudi

trditev, da se mi javi v mojem delovanju moje bitje, dvoumna; pravilno bi se moralo reči, da se mi javi moje zavestno bitje. Kaj tiči namreč «za» mojo zavestjo, mi je vkljub vsej samozavesti absolutno neznano.

2. V mišljenju — tako razvija Ušeničnik svoje misli dalje — se subjekt sebe zaveda kot subjekt, spoznava se pa tudi kot objekt. To se pravi: ko mislim, vem vnaprej, da mislim, ne da bi bil misleči subjekt v pravem pomenu objekt. Česar se pa subjekt neposredno zaveda, na to se potem lahko povrača s pravim spoznavnim dejem in se tako motri kot objekt. Zaveda se, da je sam, subjekt, tisti, ki se motri kot objekt. Tu se mu pa odkrije velika skrivnost spoznanja: zave se, da je umu dano dojemati objekte, tudi realne objekte. Kako se to zgodi, tega zavest natančno ne podaja. To je prav ista svojstvenost spoznanja, ki jo imenujemo z metaforo «intencionalnost». Jaz kot spoznava sem le miselno vsebina sklada z realnostjo subjekta. Um je torej zmožen, da v sebi miselno izrazi in spozna tudi objekte, ki niso njegova tvorba, ampak mu stojijo nasproti prav kot objekti.

K temu pripominjam sledeče:

Moje samoopazovanje mi pravi, da se zavedam samega sebe in da se v refleksiji samega sebe motrim. Šele ko se samega sebe motrim, si ustvarim istočasno pojem subjekta in objekta. Ne zavedam se torej neposredno samega sebe kot subjekt. Samo na podlagi notranjega izkustva bi nikdar ne prišel do pojma objekta, ki bi ne bil istočasno subjekt, in obratno do pojma subjekta, ki ne bi bil istočasno objekt. Pa tudi v momentu, ko se motrim, se doživljam in se motrim le v toliko, v kolikor se doživljam. Um je torej kvečjemu zmožen, da v sebi miselno izrazi in spozna tudi objekte, v kolikor so ti objekti doživljaji.

3. Po refleksiji ob prvi spoznavi: cogito, ergo sum, snuje um prve pojme: «nekaj», «bitje», «misleče bitje» itd., in tvori prve splošne sodbe. Prvo spoznanje ob misli cogito, ergo sum, pa rodi še druge spoznave. Duh se zave, da se spoznanje mora ravnati po dejanstvu, ne pa dejanstvo po spoznanju. Že v prvem spoznanju se torej duh zave, da je resnično spoznanje bistveno objektivno. Prva načela torej niso zakoni mišljenja, temveč zakoni bitja. Ne zato, ker se meni tako zdi, je, kar je, ampak ker je, še mi tako vidi.

Razlog in vzrok, da duh ob misli: cogito, ergo sum, ne dvomi o svojem bivanju, da tako trdno pritegne spoznavi, je razvidnost dejanstva. Dejanstvo se mu tako razvidno javi, da noben dvom ni mogoč. Prav ta razvidnost je pa duhu tudi sodilo in pravec resnice. Ni pravec resnice sama subjektivna jasnost spoznanja, marveč iz dejanstva, iz objekta izvirajoča, objektivna razvidnost.

Tako Ušeničnik. (Konec prih.)

Letna univerzitetna diploma z doktorate mag. pl.
Slovenska stenografija. Priredil Fran Novak. I. del. Korespondenčno pismo. V Ljubljani 1921. Cena 13 Din.

Nujna potreba je rodila v razdobju dobrih dveh desetletij že 4. izdajo poslovnega pisma Novakove slovenske stenografije, katero je založila Jugoslovanska knjigarna in tiskarna Blasnikovih naslednikov. V naši še skromni stenografski literaturi svedoči ta izreden pojav, da je učenje slovenske stenografije iz tesnega šolskega objema proniklo že v širšo javnost. Vsem slovenskim stenografom je v veliko zadoščenje, da je ta važna in velekoristna panoga grafične umetnosti prebolela mučno dobo 40letnega pastrkovanja pod bivšim neprijaznim tujim režimom ter stoprav v lastni narodni državi našla vse pogoje za nadaljnji uspešni razvoj. Toda kljub temu, da se je morala slovenska stenografija od leta 1863. počenši nekaj desetletij v najneugodnejših okolnostih boriti za svoj skromni obstoj, je vladalo vendar v naših stenograf-

skih krogih skoro neopaženo intenzivno snovanje, prenavljanje in izpopolnjevanje. Preporod se je pa izvršil, ko je slovenskemu stenografskemu prevodu leta 1900. sedanji gimnazijski ravnatelj Novak stalno začrtal smernice, ga v vseh podrobnostih izpopolnil ter končno zasedel v varnem pristanu kot njegov dovršitelj. Novak je svojemu srčnemu detetu vrsto let posvetil najskrbnejšo pažnjo in negovanje, ker si je nadel za svojo življensko nalogo ustvariti svojim rojakom duhu slovenskega jezika povsem odgovarjajoči stenografski prevod Gabelsbergerjevega sestava. Novakov dolgoletni trud je bil venčan s sijajnim uspehom. Oskrbel je Slovence strogo znanstven in grafično docela dovršen prevod slovenske stenografije, ki so ga ne le slovanski, ampak tudi tujerodni stenografski strokovnjaki najlaskavejše ocenili. Ker se je Novakova stenografija uveljavila v šoli in v javni praksi z najlepšimi uspehi, se Slovenci po njegovi zaslugi lahko ponašamo z najtemeljitejšim in najpraktičnejšim prenosom Gabelsbergerjevega sestava v slovanske jezike. Pri tem pa nikakor ne smemo utajiti dejstva, da so nam bili Čehi tudi in rebus stenographicis vzorni učitelji in prijateljski svetovalci.

Četrta izdaja Novakovega poslovnega pisma je v bistvu nepremenjena ponatis tretje izdaje iz leta 1916. Razlikuje se vsebinski le toliko od prejšnje izdaje, da je avtor poedine stavke v izberi primerov prikojil sedanjim razmeram, manj prikladne izpustil, odnosno nadomestil z novimi, ponajveč pozetimi iz jugoslovanske povestnice. Med samoznake je na novo sprejel činjenico Srb kot končno okrajšavo ter njene izpeljanke. Jako prikladen pripomoček k poglobitvi in popolnitvi učne snovi tvorijo v novi izdaji k prvim 19. paragrafom učnega gradiva pregledno sestavljene naloge, ki bodo učencu kot učitelju pri pouku dobro služile. Škoda, ker pogrešamo primere še k paragrafoma 20. in 21., v kojih se obravnava najtežja stenografska tvarina. Metodična razvrstitev učne snovi povsem ustreza praktični šolski knjigi, ki boi vedno enostavna, jedrnata, lahko umljiva in temeljita. Kakovost papirja pa bodisi v tiskanem delu toliko manj še v stenogramu nove izdaje nikakor ne zadovoljava, ako vpoštevam dejstvo, da so slične učne knjige vse šolsko leto mnogo v rabi. Žal, da v tem oziru oprema IV. izdaje daleko zaostaja za prejšnjo. Glede stenografskih vaj velja vobče načelo, da je stenogram le tedaj razločen in brezhiben, ako je papir trpežnejši, močnejši, a nikdar prosojen. In temu nedostatku bi se založnica, pri količjak dobri volji lahko izognila, da ni bila v izberi kakovosti papirja neodpustljivo skeptična. Iz navedenega razloga je umljivo, da tudi sicer lični avtogram profesorja Osane mestoma ne pride do one točne izrazitosti in veljave, ki sta glavni pogoj jasnega in lahko čitljivega stenograma. Pretenek in prosojen papir povzroča presenčnato lineaturo na prvih straneh stenograma, vsled česar se določne konture poedinih zaokroženih znakov pogosto zlivajo ali docela poizgube v lineaturi, kar je nesporno v kvar avtogramu, ki zlasti stenografa početnika zavaja v opravičene dvome. Stenogram je v splošnem pravilen, netočno pa so pisane besede: mnog (2. stran, 21. vrsta), biva (9., 7.), drsk (12., 4.), breg (12., 7.), jelene (15., 21.), šiva (17., 20.), drahma (18., 1.), v besedi «gizdalin» (20., 2.) naj se «i» simbolično označuje v prvem zlogu, težen (21., 13.), ilovo (25., 4.), prošnje (28., 17.), skrhan (28., 20.), Savica (29., 15.), vojaški (33., 2.) je (34., 8.), izvir (34., 11.), prehiter (34., 17.), izvzet (35., 13.), osramotil (37., 9.), monarhiji (39., 9.) bi se pač moralo nadomestiti z «državi», brutalnost (41., 19.), izboren (42., 6.), ni treba (50., 3.), ravnopravnost (50., 17.), prislужijo (50., 20.), je treba (51., 1.), šole (51., 4.), za nas (53., 6.), predsnočnjim (63., 18.), ravnotam (64., 5.).

Seveda gredó navedene pomanjkljivosti v stenogramu v pretežni meri na rovaš domačega litografskega zavoda, ki se še ne more vzporejati z onim Farskega v Pragi, kateri je po avtografiji profesorja K. Bláhe skoro brezhibno izvršil litografski del III. izdaje Novakovega Korespondenčnega pisma. Priporočljiv se mi zdi v vseh naših stenografskih proizvodih manjši stenogram, ki napravlja na oko prikupljivejši vtis nego velike oblike stenografskih znakov. S tem se tudi obseg knjige precej skrči, kar nedvomno vpliva tudi na prodajno ceno knjige, ki je v prvi vrsti namenjena naši učeči se mladini. Na členke, na katerih je slovenščina osobito bogata, je Novak polagal veliko važnost ter tvarino izčrpno obdelal. Svetujem pa, da se v prihodnji izdaji dá prednost vertikalni dve- ali tristopni alfabetični razporeditvi členkov po vzorcu Magdičeve hrvatske stenografije v prireditvi profesorja Jamnickega iz leta 1917. Iz lastne izkušnje vem, da je učencu obvladanje številnih členkov v predlagani razporeditvi dokaj olajšano, ker je preglednejše prikrojena za redno ponavljanje obširne tvarine. Ker se slovenska stenografija kot obvezen predmet predava le na naših trgovskih šolah in nekaterih zasebnih zavodih, bi bilo umestno, da se prihodnja izdaja tudi gledé primerov iz trgovinstva in trgovskega izrazoslovja izpopolni in razširi, da bo tudi v tem oziru ustrezala svojemu namenu. Sicer sem pa uverjen, da bo višja šolska oblast, vpoštevajoč neprecenljivo korist stenografije v javnem življenju, končno vendarle morala priti do zaključka, da uvede stenografijo kot obligaten predmet v vseh višjih razredih naših srednjih šol, ker le na ta način si vzgajimo izvežban in zadosten stenografski naraščaj.

Rudolf Binter.

Nikolaj Velimirovič: Nove besede pod gorom. Beograd, 1922, IV + 101 str. Cena 10 Din.

Tercijalistvo! Tako skoroda porečeš, prebravši prvi dve strani te knjige, na katerih je, kot podlaga vsemu delu, odtisnjeno I. poglavje Janezovega evangelija, verzi 1—18. Na koncu pa se najbrž ogrneš v haljo pravične jeze, češ, srbski klerikalizem prav za prav ni za las boljši od našega. Tako bi utegnulo biti temu, ako ne spadaš med — »duhovne« ljudi, kajti »težko, da bi razumeli to ne-duhovni ljudje, kateri človekovo dušo istovetijo s telesom« (76).

Ako bi hoteli kar hitro vedeti, kaj da je vsebina pričujoče knjige, vzemite in prečitajte njeno 3. poglavje (str. 24.) z napisom »Život i svetlost«. Tukaj opozarja pisatelj na tole svojevrstno nasprotje: Dočim evangelisti o Kristusovih zapovedih, ki se tičejo našega življenja pa dejanja in nehanja na zemlji »tako izčrpno in podrobno govore, da ne puščajo nikakega dvoma, kaj nam treba storiti, ako se hočemo spasiti«, se evangelist Janez najglobljih misterijev, kakor so — bitje božje, početek sveta, stvarjenje sveta, mešanje svetlobe in teme samo z desetimi stavki dotakne, počenši z besedami »V početku je bila beseda in beseda je bila pri Bogu in Bog je bil beseda...«

«Samo desetorica stavkov je najljubšemu učencu Kristusovemu premišljeno zdrknila z jezika. Toda sleherni izmed teh monumentalnih stavkov se pred očmi duhovnega človeka dviga kakor planina, do vrha polna zlata in srebra. To, o čemer so svetovni modrijani napisali debele knjige, je svetnik božji izrekel v nekoliko stavkih. V par stavkih je ta svetnik božji izrekel tajno notranjega bitja božjega, tajno početka, tajno stvarjenja, tajno zla na svetu, tajno našega odrešenja. Čitajte, bratje, prvih 18 stihov v Janezovem evangeliju, razmišljajte o njih 18 let, Janez je o njih razmišljal 80 let, in jasno se vam bo razodelo petero naštetih največjih tajen« (24).

In kakšno nalogo neki si je stavil Velimirovič v svoji knjigi? Veliko in hvaležno! Le glejte! Bog postaja ljudem čim dalje bolj «težka hrana» (34); a vendar brez nje ne morejo obstati, kajti «vsak človek se rodi kot sin teme in sin božji» (41). A to, kar je evangelist v deseterici lapidarnih stavkov zapisal o zadnjih vprašanih, ki se tičejo našega bitja in žitja, je zlasti za neduhovnega človeka naših dni težko, kakor klade težko berilo. Velimirovič je vso to težino občutil v svoji globoki in široki duši. Zato pa je šel in napisal «Nove besede pod goro», ki so neke vrste, poprečni duševnosti potrebno, «tolmačenje istine» ali z drugimi besedami — u t e m e l j e v a n j e, razumljivo utemeljevanje onih besed, katere je o «zadnjih» vprašanih v tako zgoščeni ali nemara celo v pre- zgoščeni obliki zapisal «očividec» Janez.

Kdor se je dokopal do shakespearkega spoznanja, da je med nebom in zemljo več stvari, nego o njih sanja naša šolska modrost, ta bo z užitkom prebiral Velimirovičevo knjigo. K. Ozvald.

E. Navinšek: Lepa maska. (Nova Talijska II.) Natisnila in založila Zvezna tiskarna.

Na štiriindvajsetih straneh nam je podal avtor dragocena navodila za šmin- kanje. Diletantski odri in podeželski maskerji bodo s pridom segli po teh navo- dilih. Maska je zadeva, ki zahteva svojega moža. Ali se znaš šminkati ali pa se ne znaš. Iz knjig se nihče ni naučil, kako se naredi maska. Je to umetnost zase. One grobe pregreške, spake namesto mask, pa gotovo izostanejo, ako bodo z razumom uporabljali vse nasvete, ki jih daje Navinšek, priznani strokovnjak, ki mu bo sigurno v največje zadoščenje, ako doživi njegovo delce čimprej drugo izdajo. Ker pa že govorimo o drugi izdaji: založba naj si pridobi vsaj nekaj klišejev in primerov, na podlagi katerih bi avtor lahko mnogo plastičneje raz- lagal posamezne zgibe, oziroma značaje. Obenem bi dejal, da naj se pri even- tualni drugi izdaji ustanove enotni tehnični izrazi sporazumno s Skrbniškom, ki v «Diletantskem odru» tudi na štiriindvajsetih straneh razpravlja o isti temi. N. pr. gube — brazgotine, temeljna boja — osnovna barva, očesne veke — očesna zaklopka.

Sicer pa ta knjiga povsem odgovarja svojemu namenu ter dokazuje, da se založništvo zaveda, kaj je najvitalnejša potreba naših odrov po deželi. O. Š.

Kronika.

Mnenje o stališču duhovnikov do umetniških struj. Pod tem naslovom je prinesel «Ljubljanski škofijski list» v 6. številki I. I. dvojno mnenje dveh najodličnejših predstavnikov slovenske duhovščine, zastopnika moderne katoliške filozofije, univ. prof. dr. Ušeničnika, ter zelo cenjenega jezikoslovca, prof. dr. Breznika. Obe mnenji, dasi v celoti nepopolni, ker nedostaja še tretje sodbe, sodbe ustvar- jajočega pisatelja-duhovnika (dr. Iz. Čankar ali F. S. Finžgar), ki bi bila bržčas nekoliko drugačna od prvih dveh, sta v svojih izvajanjih velezanimivi, zlasti ker se izkušata v izvestnem pogledu oprostiti tesnosrčnih naziranj amuzičnega Mahničiča. Zato jih sporočamo tudi širšemu občinstvu. Naš namen sicer ni, da bi napram tema dvema stališčema podrobno precizirali svoje, ker nas končno ne zanima «praktična poraba» umetnosti in ker mi kake «pohujšljive» in «nenravne» umetnosti ne moremo priznavati drugače, v kolikor priznavamo pohujšljivost ognja ali kakega drugega elementa. Zakaj umetnost je element, je prvina! Nje korenike so skupne vsemu človeškemu rodu: to so etos, človečanstvo, boj za

lepoto in resnico! V kolikor se žeja človeškega srca po lepoti približuje oblikam prirode ali izkuša dvigniti iznad nje ter v kolikor se iščočí duh človekov do tipava s svojimi odkritji in spoznanji proti carstvu Misterija, se menjajo izrazna sredstva in idejna izžarevanja umetnin posameznih dob in to imenuje umetnostna zgodovina struje, šole itd. Osnovni prazvok pa je zmerom isti, je isti pri Ajshilu, pri Shakespearju, pri Danteju, pri Tolstem — ali pa, recimo, pri Gorkem, pri Barbussu, pri Sinclairju... Homer je opeval bogove, Shakespeare kralje, Flaubert in drugi meščansko gospodo, moderni umetnik pa trka na socialno vest zakrknjenega pokolenja in dviga trpečega proletarca na svoj ščit. Ampak vse to je vnanje, nebistveno, je samo sredstvo, snov. Vsaka pristna in resnična umetnina je suverena in univerzalna, je človeška in ni ne katoliška, ne liberalna, ne meščanska, ne proletarska.

623 Zato je naše mnenje tole: ker je n. pr. pisatelju Preglju pri črtanju duhovnika njegov strogi umetniški genij velel, naj ne gleda v osebi duhovnika kakega vzvišenega, eksepcijonelnega bitja, marveč — človeka, mora biti «Plebanus Joannes» tudi s katoliškega stališča dober roman! Zdi se, da velik del slovenske duhovščine ni bil tega mnenja in je dokazal, da ne zna in ne sme soditi umetnine! Zato je tem zanimiveje, kako menita o vsem tem dva najinteligentnejša zastopnika tega stanu. Njuna izvajanja se glase:

Dr. Aleš Ušeničnik.

1. Zmotno bi bilo, če bi si mi duhovniki prisvajali odločilno sodbo o umetniških strujah. Vemo sami, da ne moremo po veliki večini samostojno in pravilno soditi o glasbenih delih. To pa velja prav tako za slikarstvo in tudi v veliki meri za leposlovna dela. Umetnost je nekaj svojega, in kdor hoče odločilno presojati, mora biti umetniško naobražen. Naša naobrazba pa v tej stvari na splošno ni in ne more biti tolika, da bi si tako sodbo mogli prisvajati. Tudi za pravo sodbo ni dosti, če kdo površno prečita kako leposlovno delo. Za to je treba globljega študija cele umetnine in nje posameznih delov, študija značajev in njih razvoja, umetniških misli in njih izraza itd.

Izvečine mi duhovniki uživamo in presojamo leposlovno umetnost, kakor se pravi, «snovno», kakor jo uživa in presoja sploh velika večina ljudi. Sodba na taki podlagi pa ne more biti zares umetniška. V tem pogledu umetniki in literatje našo sodbo po pravici odklanjajo. *Morda je v besedah preveč poudarjan*

2. Seveda pa prav iz tega zopet sledi, da pa mi navadno bolje vemo, kako na večino ljudi umetnina dejansko vpliva. Zakaj na večino vpliva tako kakor na nas, ker jo mi vsi primeroma na isti snovni način sprejemamo in dojemamo. V tem pogledu je torej naša sodba zanesljivejša kakor pa sodba umetnikov samih. Umetniki sodijo o tem, kako bi moralo kako delo umetniško vplivati, mi sodimo o tem, kako dejansko vpliva. *popolne t. 18*

Je prav mogoče in je dejansko dostikrat tako, da bi bil umetniški vpliv neoporečen, morda globoko nraven, a da je dejanski snovni vpliv kvaren in ne-moralen, kakor je n. pr. v kiparstvu očitvidno naga Venera lahko umetniško čisto delo, a je snovno za večino ljudi kvarna umetnina. Ker je pa prav duhovnikom izročena skrb za нравno neomadeževanost ljudstva, zato morajo umetniki in pisatelji v tem pogledu sodbo o umetninah prepustiti duhovnikom.

3. Kajpada duhovniki ne smemo biti tesnosrčni, kakor Presvetli v poslanici duhovnikom dobro naglašá. Jezuit Kreiten, svoj čas literarni kritik «Stimmen a. M. L.», je dejal nekda, da tudi v teh rečeh treba nekaj «knajpanja», to se pravi, da se je treba z nekim prezirom in neko hladnostjo proti takšnim vplivom utrjevati. Kaj lahko ljudje v južnih deželah preneso, ker so izmlada na to

vajeni! Priderija, je dejal isti mož, je nekaj nezdravega in bolešnega. Zali Bog, bomo dejali mi, da je sodba o tem, kaj je priderija in kaj ni, težka! Dvakrat težka za duhovnika, ki bo dajal odgovor ne le zase, temveč tudi za druge. Trikrat težka, če mora presojati, ali bi kako delo ali kak list priporočal ali ne! Brez umetnosti človek za silo že še živi, brez milosti božje pa ne, in izkušnja uči, da so knjige že toliko srcem zamorile življenje milosti božje.

«Čas» je svoj čas po daljših razpravah prišel do sklepa, ki mu bo težko ugovarjati: Ali naj pisatelji tako pišejo, da bodo njih dela tudi snovno neoporečna, torej npravno in vzgojno brez kvare, ali pa naj pišejo samo zase in za svoje, a naj ne zahtevajo, da bi duhovniki take spise priporočali ali jih sploh puščali v rokah mladine in ljudstva. To ni nobeno omejevanje umetniške svobode, a je nujna obramba npravnih vrednot mladine in ljudstva.

Kakor so naše razmere, bi si človek želel zlasti pri leposlovnih listih neke zlate srede list, ki bi bil umetniški, a obenem pozoren, da bi izločil vse, kar more in skoraj mora povzročiti dijaštvu in ne popolnoma utrjenemu čitatelju — in koliko je takih! — npravno kvar. Kajpada je tudi tu mnogo relativnega, vendar je neko zlato sredo že mogoče obrabiti: *«brezde list»* ja; — *«aj tja ti, žon»* — *«opiram vi, zapovedi do malo enaka»*. Ne enaka je v pre Dr. Anton Breznik.

Da moremo umetnost (tu govorimo o leposlovnj) pravilno presojati, je treba pred vsem vedeti, da je umetnost posebna stroka in je treba zanjo strokovnega študija, kakor za vsako drugo stroko.

Ker je torej posebna stroka, je naravno, da umetnost napreduje in ji torej ne smemo z naše (katoliške) strani braniti napredka in napovedovati boj novim strujam, v kolikor niso veri in npravnosti škodljive. Če hočemo videti, kako umetnost napreduje, si predočimo n. pr. napredek v 19. stoletju. V tem času imamo romantizem, realizem, naturalizem ter simbolizem, ki obsega impresionizem in ekspresionizem. Vsaka nova struja je bila sad sodobnega znanstvenega napredka in filozofskih stremljenj. Romantizem je bil plod poglobljenega zgodovinskega študija narodove preteklosti in individualnosti. Realizem, ki je sledil romantizmu, je bil sad nanovo zbujenega realnega, prirodopisnega študija. Umetnost je znanstvene rezultate porabila ter skušala podati nekak znanstveni, na resničnem življenju sloneči prirodopis človeka; življenje je slika na podlagi natančnega opazovanja. Naturalizem je ustvaril Darwin s svojo teorijo in Taine s svojo filozofijo. Zahteval je naturalizem, da podajaj umetnik «kos resničnega življenja», kakor se človek kaže v odvisnosti okolice, v kateri se vzgaja in biva, in v odvisnosti podedovanih lastnosti. Temu je sledil impresionizem, ki je bil plod novih psihologičnih najdb, ki so odkrila lastnosti človeškega dojemanja, čuvstvovanja, mišljenja in hotenja. Ta struja je hotela podati absolutno resničen izraz pesnikove notranjosti; to pa je skušal podati s pomočjo metafore in metonimije, t. j. simbolov (simbolizem). Poleg psihologije je vplival na to strujo poglobljeni študij fizikalnih ved, predvsem optike in kemičnih odkritij. Na podlagi fizikalnih izsleditev so slikali predmete ne tako, kot so jih gledali grški kiparji in za njimi renesančni slikarji in umetniki, ampak po vtisih, kakor se umetniku, ki pozna nove fizikalne zakone, vidijo. Način novega slikanja (pleinarizem) so prenesli na leposlovno umetnost. Ekspresionizem, ki je sledil oni struji, pa hoče enako simbolično predmetu vdahnniti svojega duha, hoče «predmet poduhovnitj» in slika, kip, umetnina ni realna, ampak le simbol tega, kar hoče umetnik izraziti. Ta struja je zdaj moderna in naravno je, da za njo dere mladina, kakor je bila mladina vedno nositeljica novih stremljenj.

Iz kratkega pregleda umetnostnih struj 19. in 20. stoletja spoznamo sledeče:

Vsaka struja se vzdrži le nekaj časa in se mora umakniti novi; toda to se zgodi radi tega, ker vsaka nova struja prinese nove vrednote in uveljavi v umetnosti nove znanstvene rezultate, ki prejšnji struji še niso bili znani. Toda vsaka teh struj je obogatila umetnost z novimi vrednotami, ki so v umetnosti ostale in jo dvignile: realizem je zbudil zanimanje za resničnost oseb in motivov; naturalizem za socialno vprašanje; simbolizem za lirično subjektivnost in globoko psihologično analizo. Res pa je, da vsaka nova struja nove pridobitve rada pretirava in ji vzame s tem dobro ime; toda tako delajo le mlajši umetniki, majhni duhovi; zreli umetniki sprejmejo od nove struje le, kar je na njej dobrega.

Vse te struje so šle po slovestvih in drugih umetnostih (glasbi, kiparstvu in slikarstvu) vseh izobraženih narodov — zato je jasno, da se jim tudi slovenski umetnik ni mogel odtegniti. Ali naj jih prezira katoliški umetnik? Ali naj bo nasproten novim strujam in pridobitvam, ki so znane vsemu izobraženemu svetu? Cerkev sama poudarja, da je treba upoštevati znanstvene pridobitve v umetnosti in znanosti. Sv. vatikanski zbor pravi: Quapropter tantum abest, ut Ecclesia humanarum artium et disciplinarum culturae obsistat, ut hanc multis modis juvet atque promoveat (in še več o tem glej Denzinger, Enchiridion, 7. izdaja, str. 391). Pripomniti je treba, da struje kot take po svojem bistvu ne nasprotujejo krščanskim dogmam in nramnosti, saj vsebujejo znanstvene resnice; nasprotovali so le posamezni zastopniki teh struj (prim. Flaubert v realizmu, Zola, Maupassant v naturalizmu, Maeterlinck v simbolizmu, Meštrović v upodabljanju Kristusa, ki ga ne pojmuje kot Bogočloveka itd.), ki so brezverni ali nenravni. Škoda pa je, da so največkrat uprav brezverci in nenravni umetniki okoristili se z vsemi sredstvi izobrazbe, in so s tem toliko duš premamili in zastрупili, dočim katoliški umetniki niso bili na višku izobrazbe in tehnike. Vendar je pa danes to že bolje, v Franciji n. pr. so danes uprav katoličani največji umetniki, Paul Cludel v drami, Bazin in Bourget v povesti itd. Enako imamo pri nas katoličani sedaj prvenstvo v nekaterih panogah, n. pr. v pripovedništvu Finžgar in Pregelj.

S tem je dovolj dokazano, da je umetnost stroka in da jo je treba temeljito proučevati, ako jo hočemo presojeti in razumeti. Nasprotno pa je jasno, da je ne moremo in ne smemo obsojati in odklanjati, ako je ne študiramo. Ravno tako je gotovo, da bo tisti, ki je ne študira, tožil: «Saj nič več ne razumem sedanjih umetnikov.» Gotovo! Umetnost ni nič več prosto narodna, kakor je bil Homer za Grke, narodna pesem in po njej posnete pesmi naše in pesmi drugih narodov.

Iz tega dalje sledi, da je katoliški umetnik prisiljen, študirati tehniko in vse pridobitve v umetnosti tudi pri nasprotnikih, kakor moramo v znanstvu študirati znanstvene rezultate večinoma tudi pri nasprotnikih, ker je, žal, navadno več učenjakov brezvernih kakor pa vernih. Toda temu smo katoličani sami krivi, ko podcenjujemo resno znanstveno in umetniško delo in se za dovoljujemo navadno s podrejeno in nižjo vlogo.

Ker je torej umetnost strokovna, sledi dalje iz tega, da je tudi individualna. Drugačne umetnosti, drugačnih listov je treba umetnostno izobraženemu občinstvu in drugačne umetnosti preprostejšemu občinstvu, drugačne mladini kakor pa odraslim. In uprav to je za nas posebne važnosti. Manjka nam namreč dista, ki bi ustrezal potrebam preprostega in manj izobraženega občinstva, zakaj «Dom in svet» zadnjih 8 let je bil le za umetnostno visoko izobraženo občinstvo, kar je seveda tudi prav, in je ravno tako ali pa še bolj potreben. Na

vsak način je sedaj glede tiska najvažnejša zadeva, da imamo dvojen list: enega v smeri prejšnjega «Doma in sveta» (letošnji je slab!) za izobraženo občinstvo in enega za širše in preprosto občinstvo (po priliki tak, kakršnega imajo Primorci z «Mladiko», le da je ta premalo katoliški!). Utemeljil bi rad potrebo vsakega lista posebej.

I. List za umetnostno izobraženo občinstvo bi moral biti strogo umetnostna katoliška revija, razume se, da za odrasle. Da je tak list možen, nam dokazujejo zadnji letniki «Doma in sveta»; list je imel n. pr. lansko leto 2300 naročnikov in je imel 16.000 K dobička, dasi je bil bogato ilustriran in je imel lepo opremo. Kadar je zadnja leta «Dom in svet» izšel, je bila med občinstvom naravnost senzacija. Med liberalnimi akademiki in izobraženci je budil zanimanje, dočim «Ljubljanski Zvon» ni imel ugleda. To vem jaz n. pr. od akademikov in liberalnih pisateljev, s katerimi sem govoril, in od slušateljev na konservatoriju, kjer sem predaval — in ti so bili razen enega, liberalni. List je naročalo naše katoliško izobraženstvo (akademiki, uradniki, duhovniki, učitelji, dijaki višjih srednjih šol) in zmerni nasprotniki. Brala pa ga je vsa slovenska inteligenca, zlasti liberalni krogi, ker si svojih listov ne upajo dati v roke svojim hčeram! Da je prinesel v povestih dr. Pregelja nekatere stavke, ki so bili preveč prostaški (toda dr. Pregelj piše take reči z ironijo in jih biča, kar dovolj očitno podčrtava — kdor misli, da piše zavestno prostaško, ta ne pozna umetnikovega podajanja in trga take stavke ali prizore iz konteksta!), je vzrok urednik, ki jih Preglju ni črtal z ozirom na mladino, ki ironije, šibanja ne umeje. Enako je bilo nekaj pesmi, Podbevškovih takih, — toda previden urednik bi bil vse take ostrine odbil. Da bi se zanaprej zavarovalo Katoliško tiskovno društvo zoper kake take reči, naj nastavi duhovnega cenzorja, in naj zahteva od urednika, da mora dati prej njemu v odobrenje vse, kar pride v list. Seveda mora biti cenzor duhovnik visoko teološko in umetnostno izobražen, ne pa kak tak, kakršni so nastopali v lanski «Vzajemnosti», ki vidijo v vsaki stvari hudobijo in podtikajo celo stvari, ki jih v umetnini ni.

Tak list je skrajno potreben, to čutimo zlasti letos, ko je «Dom in svet» tako padel (mučno je, da je «Ljubljanski zvon» za 10 kron cenejši, a ima mesečno 16 strani več in ima prekrasen papir in razkošno opremo!) in je izgubil ugled med izobraženci. Posledica tega je, da se liberalni izobraženci bolj oklepajo svojega lista (ki je pa tako brezversko in nenravno pobarvan, da je strahl!) in da tudi naši izobraženci segajo bolj in bolj po njem, ker je «Dom in svet» slab. Koliko ugleda izgubimo s tem pri zmernih nasprotnikih! Kolika škoda torej v dušah našega izobraženstva! Mj imamo toliko našega in zmernega nasprotnega občinstva, da mu moramo nuditi zdrave, strogo katoliške, a umetnostno na višku stoječe hrane. List mora biti razkošno opremljen, če nasprotniki (in «Zvon» ima le malo naročnikov!) to zmorejo, moramo tudi mi. (Treba je dobre volje — toda gospodje, ki nimajo opraviti s svetno inteligenco, ne uvidijo potrebe!)

II. Potreben je ravno tako leposloven list za širše občinstvo. In tudi tega mora prevzeti Katoliško tiskovno društvo, ker je poklicano v to. Nasprotniki tiskajo toliko povesti in umazanega berila, da je za nas sramota, da se tako malo brigamo za širše občinstvo. Ker se od naše strani premalo stori, se širijo med

* To se sliši, kakor bi se v «Ljubljanskem Zvonu» kar na debelo prodajala pornografija in bogotajstvo! Tak očitek rezko odklanjamo in ga ne moremo smatrati za resnega, tembolj, ker ni podprt z nikakimi stvarnimi dokazi. (Op. ured.)

mušnega, kdor pozna manipulacijo "judi" slovenske pisarne
 or jej pravi "se. arhivar Tokoven — 638 —
 ne filialke judošlovenske burvarne

ljudmi slabe povesti — to vem iz lastne skušnje in skušnje več tovarišev. Gosp. Solar mi je pravil, da v njegovi rojstni vasi (Selca) tožijo, zakaj ni več ljudske knjižnice, zakaj nič povesti iz Jugoslovanske knjigarne ne izide — ljudje hočejo brati in če bi bil list živahen, bi se sam izplačeval — če pa to ne gre, pa Katoliško tiskovno društvo prispevaj — saj je to katoliško in dobro delo.

„dr. Anton Aškerc“

Narodu! Pred desetimi leti je na gloma odšel v večnost naš pesnik Anton Aškerc. Ob pogrebu njegovih zemeljskih ostankov je ves naš narod na dotlejš najsijajnejši način izrazil, da se zaveda, koga je izgubil. Anton Aškerc je bil najdoslednejši in najpogumnejši bojevnik za duševno svobodo, za resnico in pravico. Kot ustanovitelj slovenske moderne poezije je spesnil balade in romance, ki so po svoji vsebini in obliki vrhunec naše epske umetnosti. Bil je prvi slovenski poet, ki je zajemal globoko ne le iz zgodovine našega naroda, nego je črpal iz povestnice skoro vseh svetovnih narodov. Nihče ni razširil obzorja slovenske poezije tako mogočno kakor Anton Aškerc. Bil je prvi poet našega delavca in našega kmeta, njunih borb, trpljenja in triumfov; bil je poet naših narodnih, socialnih in verskih mučnikov in junakov, iz kojih žrtev in krvi sta nam zrastle svoboda in ujedinjenje; bil je poet-filozof naših dvomov in hrepenenj, naše ljubezni in nade, naše mržnje in osvete. Kakor slavec je umel zagostoleti o sladkih čustvih ljubeče mladenke, kakor z bičem in škorpionom je znal usekati, kakor vihar zagrmeti. Bil je velik pesnik v vsakem oziru, velik kot Slovenec, kot Jugoslovan, kot Slovan, kot človek-borec-mislec.

Rusi, Švedi, Čehi, Jugoslovani so prevajali Aškercčeve pesnitve; tudi v nemških prevodih so izšle njegove balade in romance. In še izidejo.

Lirik, epik, dramatik, esejist, kritik, urednik, potopisec, prevajalec in odličen novinar je bil Anton Aškerc. Obogatil je slovenski jezik z novimi narodnimi izrazi in oblikami, obogatil slovensko poezijo z novimi idejami in pesniškimi formami, obogatil slovensko slovstvo notranje in zunanje, navzgor in na šir kakor nihče pred njim in za njim. Štirinajst knjig je podaril narodu, od rojstva nesrečen in beden, a do svoje prezgodnje smrti neomahljivo plodovit, energično vzpodbujevalen in sredi najtemnejšega narodovega robstva brez prestanka junaško odkritosrčen in bojevit. Kot prerok je napovedoval brez oddihljaja, da se nam bliža dan osvobojenja, da že vzhaja solnce Jugoslavije. Dočakal ni te sreče, ki je neomajno veroval vanjo in ki jo je utrjeval v dušah svojih rojakov...

Strašna vihra svetovne vojne je bila hkratu smrtni boj prepotentnega Germanstva. V tej vihri smo malone pozabili tega glasnika svoje svobode.

Ob desetletnici Aškercčeve smrti pa se je svobodni naš narod spomnil svoje dolžnosti. Sklenil je postaviti velikemu jugoslovanskemu bardu v Ljubljani dostojen spomenik: iz hvaležnosti slavnemu pokojniku in v vzpodbudo mladini ter zanamcem.

Vso jugoslovansko javnost pozivljamo, da zbira prispevke, prireja koncerte, slavnosti, dramske predstave in veselice v korist Anton Aškercčevemu spomeniku! Počastimo ga, saj počastimo s tem sebe, počastimo misli in čustva, ideje in ideale, za katere je veliki pokojnik živel, deloval, trpel in umrl.

Denarni prispevki naj se pošiljajo na naslov blagajnika dr. Vekoslava Kisovca, ravnatelja Slavonske banke v Ljubljani.

V Ljubljani, 15. septembra 1922.

Odbor za Aškercčev spomenik v Ljubljani.

Nove knjige.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

* **Andrić, Ivo.** Put Alije Gjerzeleza. Drugo izdanje. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 45 str. Cena 5 Din.

Bernot Zvonimir. Socializem in vera. Ljubljana. Pokraj. tajništvo SSJ v Ljubljani. 1922. 128 str. Broš. 7 Din, vez. 9 Din.

Dostojevski, F. M. Stepančikovo. Preveo J. Pasarić. Zagreb. Matica Hrvatska. 1920. 246 str.

* **Förster, F. V.** Vaspitanje volje. (Jedno pitanje iz knjige «Kako treba živeti?») Preveo iz nemačkog Vuk Vrhovac. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 53 str. 6 Din.

Foerster, Jaroslav. Stavbna mehanika. I. Nauk o trdnosti. Ljubljana. Kr. zaš. loga šolskih knjig in učil. 1922. IV + 205 str. Cena mehko vezani knjigi 18 Din, poltrdo vezani 20 Din.

* **Janković, V. V.** Ivan Mandušin. Portre-novela. Beograd. Geza Kon. 1922. 211 str.

* **Kisch, Heinrich.** Zašto postaje žena neverna. Prvi deo: Preljubnica. Po trećem, umnoženom nemačkom izdanju preveo dr. Teodor Živanović. Beograd-Sarajevo. I. Gj. Gjurgjević. 1922. VIII + 181 str.

* **Musset Alfred.** Frederik i Bernereta. Roman. Preveo s francuskog Čedomir B. Marković. Beograd. «Osvit». 1922. 86 str.

* **Nansen, Peter.** Marija. Knjiga ljubavi. Preveo s nemačkog Strahinja M. Gjorgjević. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 93 str. 8 Din.

* **Nicodemi, Dario.** Zlatna Dora. Roman. Preveo s italijanskog Mihajlo Dobrić. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 181 str. 15 Din. (Moderna Biblioteka, 24.)

* **Pandurović, Sima.** Posmrtno počasti. (S piščevim predgovorom.) Drugo izdanje. Beograd-Sarajevo. I. Gj. Gjurgjević. 1922. 91 str.

* **Petrović, Veljko.** Tri pripovedke. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 125 str. 12 Din.

Seznam imen za slov. biografski leksikon. Ljubljana. Zadružna gospodarska banka. 1922. 117 str.

* **Sombart, Werner.** Socijalizam i socijalni pokret. Preveo Gjorgje Pejanović. Beograd-Sarajevo. I. Gj. Gjurgjević. 1922. 383 str. (Savremene knjige, 4.)

* **Schopenhauer, A.** O religiji. Preveo Milan Vujaklija. Beograd-Sarajevo. I. Gj. Gjurgjević. 1922. 300 str. (Mala Biblioteka, 266—73.)

* **Stendhal, de.** O ljubavi. S francuskog preveo Veljko Milićević. Beograd-Sarajevo. I. Gj. Gjurgjević. 1922. XXII + 436 + IV str. (Odabrana Biblioteka, 25.)

Štebi, M. A. Vzgoja in zaštita obrtnega in industrijskega naraščaja. Ljubljana. Kraljevina SHS., Ministrstvo socijalne politike. 1922. 62 str.

* **Varoši, naše.** Njina sadašnjica, privredni i prosvetni im značaj, pravci daljeg razvića. Uređuje dr. Nikola Miljutinović. Beograd. Nik. Miljutinović. 1922. IV + 135 str. + oglasi. (Širom naše otačbine, knjiga prva. Sveska prva: Pančevo.)

Zorman, Ivan. Pesmi. Cleveland, Ohio. Samozaložba. 1922. 105 str.

ZALOŽBA „OMLADINA“.

Nove publikacije za Božič 1917:

Fran Albrecht: *Mysteria dolorosa*. Zbirka pesmi. Cena vezani knjigi 3-50

Fran Albrecht je poet iz vrste mlade slovenske lirike in njegovo pesniško zbirko dajemo na svetlo s prepričanjem, da smo pomnožili z njo oddelek lepe in dobre slovenske pesniške literature.

Milan Pugalj: *Zakonci*. Knjiga desetih novel, ki bodo prijazno čtivo vsakomur v današnjem trudnem in težkem času. Cena vezani knjigi 3-50 K.

Chesterton: *Četrtek*. Čudovit roman iz vrste knjig, ki jih ne odložiš preje rok, dokler jih nisi prečital do konca in ki jih čitaš dvakrat, trikrat zapored. Bizarno in zanimivost snovi je razvidna že iz naslovov poglavij: 1. Poeta v Saffron Parku. 2. Skrivnost Gabrijela Symea. — 3. Mož, ki je bil Četrtek. — 4. Zgodba detektivov — 5. Strašni obed. — 6. Razkritje. — 7. Zagonetno vedenje wormskega profesorja. 8. Profesor se razkrinka. — 9. Mož z naočniki. — 10. Dvboj. — 11. Zločinci na lova za policijo. — 12. Svet v anarhiji. — 13. Zasedovanje predsednika. — Šest filozofov — 15. Tožnik. — Za literarno vrednost knjige jamči najbolje prevajalec — Oton Župančič. Cena vezani knjigi 3-50 K.

Za svojo **deco** kupite izvirni knjigi Otona Župančiča: „**Ciciban**“. (Cena 1-60 K.) in „**Sto Ugank**“. (Cena —90 K.) Obe knjižici sta bili sprejeti z enako hvaležnostjo otrok in njih vzgojiteljev.

Za odrasle priporočamo od kritike najlaskavejše sprejete sledeče knjige:

Alojz Gradnik: *Padajoče zvezde*. Najlepša slovenska pesniška zbirka zadnjih let, visoka pesem solnčnih Brd, kraške Istre in boli nesrečnih primorskih beguncev.

Gustave Flaubert: *Gospa Bovaryjeva*. Svetovno slavni roman.

Gustave Flaubert: *Tri povesti*. Te prečudne tri povesti: Preprosto srce. Legenda o Julijanu Strežniku, — Herodijada — so najzlahtnejši plod iz peresa Flaubertovega, velikega mojstra svetovne literature.

L. Niederle: *Slovanski Svet*. Za vsakega Slovenca prepotrebna knjiga in danes aktualnejša, ko kdaj preje!

Gustave Le Bon: *Psihološki zakoni razvoja narodov*. Delo svetovne slave, zakonik kulturnega razvoja narodov in kakor „Slovanski Svet“ danes najpomembnejše čtivo.

Vse knjige naše založbe so zunaj in znotraj lepo opremljene. Pošljite denar priloženem čeku naprej, potem dobite knjige proste poštnine; sicer po povzetju. **Knjigarnah se knjige prodajajo za 10 odstotkov dražje!**

P. t. Naročujem sledeče knjige:

Albrecht: ***Mysteria dolorosa***. Vez. 3-50 K.

Pugalj: ***Zakonci***. Vez. 3-50 K, broš. 3-00 K.

Chesterton: ***Četrtek***. Vez. 3-50 K, broš. 3-00 K.

Gradnik: ***Padajoče zvezde***. Vez. 3-50 K, broš. 2-80 K.

Flaubert: ***Tri Povesti***. Ve. 3-00 K, broš. 2-30 K.

Flaubert: ***Gospa Bovarijeva***. Vez. 4-80 K, broš. 3-80 K.

Župančič: ***Ciciban***. Vez. 1-60 K.

Župančič: ***Sto Ugank***. Vez. —90 K.

Niederle: ***Slovanski Svet***. 4-80 K.

Le Bon: ***Psih. zakoni***. 2-50 K.

(Pošljite po povzetju. Pošiljam denar po čeku.)

Naslov:

Tiskovina.

Tit.

„*Omladina*“

Ljubljana

Poštni predal 8.

P. t. naročnikom „Ljubljanskega Zvona“.

Uprava „Ljubljanskega Zvona“ vljudno naznanja, da je primorana vsled poviškov cen za stavek in tisk, ki so se dosedaj že večkrat v letošnjem letu ponovili, povišati naročnino za „Ljubljanski Zvon“ za 20 K, tako da znaša celoletna letošnja naročnina 90 K. — Vemo, da bo ta povišek marsikaterega naročnika neprijetno zadel, toda pomagati si drugače ne vemo, ker obsega lista nočemo skrciti, še manj pa ustaviti.

Prosimo, da nam c. naročniki **po priloženi položnici** povišano, oz. še ne plačano naročnino čimprej dopošljejo, ker jim bomo sicer morali prihodnjo številko ustaviti.

V Ljubljani, meseca oktobra 1920.

Upravništvo „Ljubljanskega Zvona“,

Ljubljana, Sodna ulica 6.

foto, 26. 10. 1920
odročil sem banki
fabrika, 27. 10. 1920
R. 90 720 1921

Sienkiewiczovi romani!

Sienkiewiczovi romani

v novi izdaji so začeli izhajati pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani.

Prvi roman, ki že izhaja v snopičih po 4 pole in prinaša tudi ilustracije, je znameniti zgodovinski roman

Z ognjem in mečem,

katerega dve slovenski izdaji sta bili že davno razprodani.

Vsak snopič velja 7 Din 50 p.

Naročniki naj pošiljajo naročnino in naj se priglašajo pri

Tiskovni zadrugi v Ljubljani,

Prešernova ulica št. 54.

Sienkiewiczovi romani!

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK



LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

Razpis pisateljske nagrade.

Tiskovna zadruga v Ljubljani razpisuje
nagrado v znesku

20.000 kron,

ki se izplača za najboljši pripovedni spis v obsegu
10 Zvonovih pol. - Roman se priobči v prihodnjem
letniku „Ljubljanskega zvona“ in se bo poleg nagrade
honoriral še z običajnim pisateljskim honorarjem. -
Konkurenčni spis (ako mogoče, pisan s strojem) naj
se odda do 15. novembra 1922 uredništvu „Ljubljanskega
zvona“ anonimno, z avtorjevim imenom v zapečatenem
kuvertu. - Na kuvertu bodi poleg naslova delo ozna-
čeno kot konkurenčni spis. - Snov spisu je lahko
poljubna, edino merilo tvori estetsko-umetniški nivo
uposlanega dela. - Za rokopise, ki bi pri nagradi
eventualno ne prišli v poštev, a ustrezajo literarnim
zahtevam, si Tiskovna zadruga pridržuje pravico, da
jih odkupi in priobči v „Ljubljanskem zvonu“.

Razsodišče za presojanje uposlanih rokopisov tvo-
rita poleg urednika „Ljubljanskega zvona“ še dva člana.

V Ljubljani, dne 1. junija 1922.

Tiskovna zadruga
v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54.

Kavarna „Zvezda“

Fran Krapeš, Ljubljana

Kreditni zavod za trgovino in industrijo v Ljubljani

Prešernova ulica št. 50 (v lastnem poslopu)

Brzjavni naslov: Kredit Ljubljana – Telefon št. 40, 457 in 548

==

Obrestovanje vlog, nakup in prodaja vsakovrstnih vrednostnih papirjev, deviz in valut, borzna naročila, predujmi in krediti vsake vrste, eskompt in inkaso menic ter kuponov, nakazila v tu- in inozemstvu,
= = = = safe-deposits ltd. = = = =

CENTRALNA VNOVČEVALNICA

za živo in zaklano živino d. z. o. z. v Ljubljani.

Telefon interurb. 164. – Naslov za brzjavke: Vnovčevalnica Ljubljana.

! Nakup in prodaja žive in zaklane živine, t. j. govedi, telet, prasičev in drobnice. – Lastna tovarna prekajenih izdelkov na Dolenjski cesti št. 23 (Zeleni hrib). – Lastna prodajalna delikates. – Lastne mesnice na raznih krajih mesta. Izvoz žive in zaklane živine ter mesa in mesnih izdelkov v vsaki množini in na vse kraje. – Vedno velika zaloga žive in zaklane živine, mesa in izdelkov ter masti in kož. **!**

Oglejte si na licu mesta!

Zahtevajte ceniko!

Oglejte si na licu mesta!